

Social Innovation Plus –
Competence Centres

Správa o stave ekosystému sociálnych inovácií na Slovensku

Február 2022

Vypracované pre potreby Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

Autorky textu: Zuzana Polačková, PhD., Centrum spoločenských a psychologických vied SAV
Eva Pongrácz, PhD., Katedra sociálneho rozvoja a práce, Národohospodárska fakulta,
Ekonomická univerzita v Bratislave

Recenzenti: Daniel Škobla, PhD.
Miroslav Balog, PhD. et PhD.

ISBN: 978-80-89125-20-3

EAN: 9788089125203

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu
a programu Zamestnanosť a sociálne inovácie.

Obsah

Úvod	4
1. O čom hovoríme, keď hovoríme o sociálnych inováciách?	6
2. Sociálna inovácia – fenomén podmienený kontextom	9
3. Normatívny kontext sociálnych inovácií	11
Vymedzenie sociálnych inovácií v legislatívnom prostredí	11
Spoločenské vnímanie sociálnych inovácií	13
4. Štrukturálny kontext sociálnych inovácií	20
Limity realizácie sociálnych inovácií na Slovensku	20
(Ne)prítomnosť podporných nástrojov pre realizáciu sociálnych inovácií na Slovensku	24
5. Kontext funkcií v prostredí sociálnych inovácií	30
Nositelia sociálnych inovácií na Slovensku	30
Úlohy jednotlivých zainteresovaných skupín pri tvorbe podporného prostredia	31
6. Kontext rolí	34
Včasná intervencia – sociálna inovácia, ktorá dosiahla systémovú zmenu	34
Obecné sociálne podniky – sociálna inovácia, ktorá dosiahla systémovú zmenu	35
Svojpomocná výstavba domov – sociálna inovácia vo fáze škálovania	36
Miestne dodávateľské siete potravín v Banskobystrickom samosprávnom kraji – sociálna inovácia vo fáze testovania	37
7. Zistenia a odporúčania	39
Konceptualizácia sociálnych inovácií	39
Medzisektorová a multidisciplinárna spolupráca	41
Finančná podpora sociálnych inovácií a spôsoby jej prerozdelenia	42
Nefinančná podpora sociálnych inovácií	44
Referencie	46

Úvod

Správa o stave ekosystému sociálnych inovácií na Slovensku vznikla ako súčasť projektu „Social Innovation Plus – Competence Centres (SI PLUS)“, ktorý Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (ďalej MPSVR SR) realizuje v nadnárodnom konzorciu organizácií z Rakúska (L&R Social Research a Arbeit Plus), Maďarska (IFKA Public Benefit Non-Profit Ltd.) a Bulharska (Sofia Development Association) s podporou z prostriedkov programu EÚ v oblasti zamestnanosti a sociálnej inovácie (EaSI).

Cieľom projektu, ktorý je realizovaný v období rokov 2021 – 2023 je zriadiť tzv. Národné kompetenčné centrum pre sociálne inovácie. Jeho hlavnou úlohou je plniť funkciu ústredného kontaktného miesta pre oblasť sociálnych inovácií a prispievať k vytváraniu podmienok potrebných pre systematickú a dlhodobú podporu sociálnych inovácií na Slovensku. Získané výstupy budú taktiež využívané v prospech programovania a realizácie ESF+ v programovom období 2021 – 2027.

Vznik kompetenčného centra pre sociálne inovácie nadväzuje na aktivity Európskej únie v oblasti sociálnych inovácií a sociálnej ekonomiky. Podobné centrá budú prítomné vo všetkých členských krajinách EÚ. Ich prepojením je možné dosiahnuť vyššiu mieru informovanosti o význame a existencii sociálnych inovácií, ako i posilnenie medzinárodnej spolupráce a výmeny osvedčenej praxe. Národné kompetenčné centrá sú súčasťou Akčného plánu sociálnej ekonomiky, ktorý bol prijatý na európskej úrovni.

Predkladaná správa vychádza zo zistení realizovaného on-line prieskumu o stave sociálnych inovácií, série čiastočne štruktúrovaných rozhovorov a štúdiu dostupnej literatúry. Ambíciou dokumentu je prispieť k ustáleniu vnímania sociálnych inovácií a k zmapovaniu hlavných výziev, ktorým realizácia sociálnych inovácií na Slovensku čelí.

Dokument je štruktúrovaný do siedmich častí. Prvá sa snaží zachytiť podstatu medzinárodného diskurzu o definícii sociálnych inovácií, ďalších päť sa pokúša upozorniť na fakt, že úspech v realizácii sociálnej inovácie je výrazne podmienený kontextom, v ktorom je sociálna inovácia realizovaná. Posledná, siedma, časť ponúka súbor odporúčaní pre lepšiu realizáciu sociálnych inovácií na Slovensku.

Publikácia sa prostredníctvom viacerých definícií snaží sumarizovať hlavné charakteristiky sociálnej inovácie a demonštrovať, čo možno považovať za sociálnu inováciu, a čo sociálnou inováciou určite nie je.

Vzhľadom na skutočnosť, že podobná správa vzniká vo všetkých krajinách zapojených do projektu SI PLUS a snahou je porovnať jednotlivé zistenia, analýza prostredia sociálnych inovácií vychádza z modelu štyroch kontextových vrstiev, ktorý jeho autori nazvali modelom „lúpania cibule“ (Kaletka et al, 2017).

Tento hovorí o štyroch kontextových vrstvách, ktoré sú vzájomne prepojené. Každá z vrstiev je venovaná samostatná časť publikácie.

Ide o tzv. normatívny kontext, teda o prítomnosť podporného legislatívneho prostredia, politickú podporu sociálnych inovácií, ktorá na Slovensku výrazne absentuje, ale aj o vnímanie sociálnych inovácií a spoločenských výziev, ktoré sú v kontexte uplatňovania sociálnych inovácií na Slovensku vnímané ako najdôležitejšie.

Sociálne inovácie sú realizované v štruktúre vzťahov, procesov a zvyklostí, ktoré fakticky vymedzujú možnosti realizácie sociálnej inovácie. Ide o tzv. štrukturálny kontext. Žiaľ, zistenia naznačujú, že

prostredie nie je zásadne podporné, preto ťažiskovou témou textu o štrukturálnom kontexte je vymenovanie prekážok, ktoré realizáciu sociálnych inovácií na Slovensku významne obmedzujú.

V kapitole, ktorá je v súvislosti s modelom „lúpania cibule“ pomenovaná ako „kontext funkcií“, sa snažíme pomenovať hlavných aktérov sociálnych inovácií a vymedziť úlohy, ktoré by jednotlivé sektory v snahe vytvárať podporný ekosystém sociálnych inovácií mali naplňať.

Štvrtá vrstva v teórii kontextových vrstiev sa týka kontextu rolí. Táto sa zameriava na posúdenie interných kapacít konkrétnej sociálnej inovácie. Avšak, nakoľko zvolený model „lúpania cibule“ (teda model kontextových vrstiev) je použitý pre potreby analýzy stavu ekosystému sociálnych inovácií, v tejto časti uvádzame príklady konkrétnych sociálnych inovácií, ktoré je symbolicky možné považovať za personifikáciu interných kapacít sektora sociálnych inovácií.

1. O čom hovoríme, keď hovoríme o sociálnych inováciách?

Termín „sociálna inovácia“ sa v ostatnom období stáva častou odpoveďou pri hľadaní riešenia na najrôznejšie spoločenské výzvy. Na potrebu sociálnych inovácií sa odvolávame pri diskusii o vzdelávacom systéme, riešení nezamestnanosti, regionálnom rozvoji, znižovaní korupcie, poskytovaní sociálnych služieb, spravovania vecí verejných, riešení chudoby. Zoznam tém by mohol pokračovať ďalej a zahrnúť ktorúkoľvek z oblastí spoločenského života.

Koncept sociálnej inovácie vo svojej aktuálnej podobe je pomerne mladý. Jeho vznik sa pripisuje hnutiu sociálnych aktivistov z prelomu milénia vo Veľkej Británii, ktorý bol výrazne podporovaný akademickou obcou a rýchlo sa rozšíril do USA. Napriek relatívne nedávnemu vzniku konceptu sociálnych inovácií netreba zabúdať, že sociálne inovácie sprevádzajú ľudstvo od svojho počiatku, mnohé procesy alebo služby, ktoré dnes považujeme za štandard, boli v určitom období tiež sociálnou inováciou a menili štruktúru dovtedy zaužívaných procesov. Sociálne inovácie teda možno považovať za podstatnú súčasť dynamiky ľudských dejín, hoci spôsoby ich dosahovania, udržateľnosti a odolnosti definované v konkrétnych historických momentoch neboli konštantné (McGowan a Westley, 2015).

Len nedávno však boli sociálne inovácie rozpoznané aj v politickej diskusii a bol im pripísaný politický dôraz. Tzv. hlavná iniciatíva stratégie Európa 2020, ktorá udávala priority rozvoja Európskeho spoločenstva v období rokov 2014 – 2020, niesla názov „Únia inovácií“¹. Inovácia bola v kontexte Stratégie Európa 2020 vnímaná ako podmienka udržania konkurencieschopnosti Európy, pričom „budúci životný štandard závisí od našej schopnosti inovovať výroby, služby, podnikanie a sociálne procesy a modely“ (EK, 2010). V roku 2017 Európska komisia vydala tzv. Bielu knihu o budúcnosti Európy (EK, 2017), ktorá jasne hovorí, že Európa napriek pôsobivým úspechom čelí viacerým existenčným výzvam. Medzi hlavné patrí starnúca populácia a z toho vyplývajúci tlak na služby a rozpočet alebo trend digitalizácie rýchlo meniaci trh práce a z toho vyplývajúci tlak na získavanie nových zručností a schopnosť adaptability. Európa takisto čelí novým štandardom v politickom a občianskom živote, zmenám v štruktúre spoločnosti, rastúcej miere nedôvery voči formálnym inštitúciám, zmene klímy a z toho vyplývajúcim migračným vlnám. Každodennosť dokazuje rastúcu prítomnosť týchto výziev. Ich riešenie si vyžaduje nové prístupy a normy, ktorých podstatou sú práve sociálne inovácie.

Sociálnym inováciám a ich kapacite pozitívne ovplyvňovať spoločenské výzvy je venovaná veľká pozornosť i v akademickom prostredí. Výskumné iniciatívy sa okrem iného venujú konceptualizácii a definícii sociálnych inovácií. Výskum naznačuje, že sociálne inovácie nemožno priradiť k žiadnej paradigme v rámci jednej konkrétnej sociálnej vedy² a v praxi existuje viacero prístupov k definícii sociálnej inovácie. Tie, ktoré aktuálne dominujú, je možné kategorizovať do štyroch základných prístupov (EK, 2017; SIA, 2020).

Ide o tzv. pragmatický prístup, ktorý sociálnu inováciu definuje ako „inovatívne aktivity a služby, ktoré sú motivované cieľom uspokojiť sociálnu potrebu, a ktoré sú prevažne rozvíjané a šírené prostredníctvom organizácií, ktorých ciele sú sociálne“ (Mulgan, 2006). Limitom pragmatického prístupu je definícia aktéra sociálnych inovácií, ktorý v podstate vylučuje iné organizácie ako tie, ktorých ciele sú primárne sociálne, teda napríklad podnikateľský sektor.

Tzv. systémový prístup³ hovorí o sociálnych inováciách ako o „komplexnom procese, prostredníctvom ktorého sa zavádzajú nové produkty, procesy alebo programy, čo vedie k hlbkej zmene každodenných

¹ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov s názvom Hlavná iniciatíva stratégie Európa 2020: Únia inovácií, SEK(2010)1161.

² Pozri výsledky projektu WILCO (SSH-CT-2010-266929) financovaného z programu FP7.

³ Advokátom tohto prístupu je [Inštitút pre sociálne inovácie a odolnosť vo Waterloo](#).

postupov, tokov zdrojov, mocenských vzťahov alebo hodnôt v rámci systému, ktorého sa inovácia týka“ (Westley a Antadze, 2010).

Tretím typom je tzv. manažérsky prístup⁴. Tento sociálnu inováciu definuje ako „nové riešenie sociálneho problému, ktoré je efektívnejšie, účinnejšie, udržateľnejšie alebo spravodlivejšie v porovnaní s existujúcimi riešeniami a ktoré vytvára hodnotu predovšetkým pre spoločnosť, nie pre jednotlivcov alebo organizácie“ (Phills, Deiglmeier, Miller, 2008).

Štvrtým dominantným prístupom k definícii sociálnej inovácie je tzv. kritický prístup. Tento vychádza z kritiky neoliberalizmu a chápe sociálne inovácie ako proces „posilňovania a politickej mobilizácie“ realizovaný zdola nahor s cieľom transformovať fungovanie spoločnosti a redistribúciu zdrojov (Moulaert, 2009).

Bez ohľadu na priklonenie sa ku ktorémukoľvek z vyššie uvedených prístupov je na základe prehľadu literatúry možné tvrdiť, že sociálne inovácie, vnímané v kontexte dnešných teórií, je možné charakterizovať ich multidisciplinaritou (k riešeniu problému obyčajne pristupujú v kontexte viacerých disciplín a na riešenie problému nahliadajú v širšom kontexte), multisektorovosťou (do riešenia angažujú hráčov z viacerých sektorov) a viacrozmernosťou (riešenie problému realizujú na viacerých stupňoch).

Literatúra (EK, 2013) tiež upozorňuje, že sociálne inovácie sú charakteristické otvoreným procesom ich spoluprotvorby a vytváraním sietí potrebných pre ich realizáciu, kedy relevantné zainteresované skupiny prinášajú a zdieľajú svoje znalosti, informácie, skúsenosti a zdroje za účelom dosiahnutia zmeny, ktorá je pre tieto skupiny relevantná. Zapojenie konečných užívateľov a ďalších zainteresovaných skupín na vývoji, realizácii a prijatí sociálnej inovácie je kľúčové.

Pre sociálne inovácie je tiež príznačný zásadný postoj voči opätovnej definícii vzťahov medzi zainteresovanými skupinami, vďaka čomu sa mení ich hierarchia, ako i spôsob ich spolupráce. Sociálna inovácia určuje nové pravidlá vďaka čomu sa menia zaužívané spôsoby a rezortizmus.

Sociálne inovácie často ovplyvňujú aj vnímanie zdieľaných hodnôt. Pri presadzovaní sociálnej inovácie je preto potrebné sa sústrediť nielen na posúdenie predpokladaných alebo dosiahnutých dopadov z pohľadu účinnosti alebo efektívnosti, ale i na posúdenie možných spoločenských externalít, nakoľko nemajú vždy len pozitívny charakter. Hodnoty solidarity, rovnosti a demokracie by preto mali byť pri posudzovaní sociálnych inovácií vnímané ako kľúčové.

V ideálnom prípade je sociálnu inováciu možné tzv. škálovať, teda vďaka sociálnej inovácií priniesť tzv. systémovú zmenu, ktorá má dopad na širšiu skupinu ľudí ako na bezprostredné okolie realizátora inovácie. Sociálnu inováciu teda nie je možné zamieňať s použitím inovatívnej metódy v rámci zabehnutého systému (aj keď sociálna inovácia je postavená na využití inovatívnych metód), nakoľko využitie len samotnej inovatívnej metódy len zriedka prináša systémovú zmenu.

Koncept sociálnej inovácie tiež nie je možné zamieňať s termínmi „sociálny podnik“ alebo „sociálna zmena“ (ASI, 2020).

Časté zamieňanie sociálnej inovácie so sociálnym podnikaním je vo veľkej miere podmienené sémanticky a je ukotvené v širšom vnímaní označenia „sociálny podnikateľ“ v anglosaskom prostredí. Sociálnym podnikateľom bol v 90-tych rokoch minulého storočia často označovaný ten, ktorý prichádzal s novými nápadmi a postupmi zameranými na ovplyvnenie socio-ekonomických vzťahov. V tomto kontexte boli nositelia a iniciátori sociálnej inovácie označovaní ako sociálni podnikatelia

⁴ Autorom prístupu je [Centrum pre sociálne inovácie Stanford Graduate School of Business](#).

(social entrepreneurs). Sociálny podnikateľ v tomto kontexte teda nebol nutne prevádzkovateľom sociálneho podniku. Je neodškriepiteľné, že prostredie sociálnych podnikov je voči sociálnym výzvam pomerne rezponzívne a voči sociálnym inováciám podporné. Sociálne inovácie však výrazne prekračujú hranice sociálneho podnikania a len malá časť sociálnych podnikov v zmysle aktuálne ustálenej definície vytvára nové modely, ktoré sú škálovateľné, a je možné ich označiť za sociálnu inováciu.

Sociálna inovácia nie je synonymom ani pre „sociálnu zmenu“. Sociálna inovácia zmenu, samozrejme, prináša. Na rozdiel od „sociálnej zmeny“ ako takej, ktorá môže prísť nečakane a nie vždy s obratom k lepšiemu, „sociálna inovácia“ zmenu prináša premyslene na základe realizovanej stratégie s cieľom situáciu zlepšiť.

Počas realizovaných rozhovorov opakovane zaznela potreba určiť jasnú líniu medzi sociálnou inováciou a realizáciou zodpovednej verejnej politiky, ktorá reflektuje potreby klientov a snaží sa dobiehať modernizačný a investičný dlh z minulosti. Uvedené hlasy sa ozývali najmä z prostredia sociálnych služieb a vzdelávania a kladli otázku, či snahu zabezpečiť poskytovanie služieb spôsobom a v kvalite, ktorá sa približuje medzinárodným štandardom, je alebo nie je možné považovať za sociálnu inováciu. Otázku je možné ilustrovať komentárom jednej z respondentiek rozhovorov:

„...v súvislosti s mnohými cieľovými skupinami čelíme absolútnej absencii akýchkoľvek služieb. Napriek tomu, že sú uvedené v legislatíve a v podstate nič nebráni tomu, aby existovali. Oni však neexistujú. A my tu pritom akoby hovoríme o tom, aké kvety si posadíme na balkóny budovy, ktorá nemá ešte ani základy. Ak situáciu prežienim, tak v mnohých ohľadoch sme na úrovni viktoriánskeho Anglicka. Pozrite sa napríklad v akom stave sú nocľahárne pre ľudí bez domova. A v tejto situácii čokoľvek, čo urobíme nad rámec existujúceho, alebo skôr neexistujúceho, a aspoň trochu to splňa nejaké základné štandardy, tak máme tendenciu to považovať za sociálnu inováciu. A pritom ide iba o základné veci...“

V diskusii o sociálnych inováciách je preto potrebné zaoberať sa vymedzením sociálnej inovácie v prípadoch, ak zodpovedný orgán prekoná existujúce bariéry (často inovatívnym spôsobom) a vytvorí podmienky na poskytovanie služieb kompetenčne príslušných danému orgánu.

Teória sociálnych inovácií nevylučuje, aby aj legislatívna norma alebo spôsob zabezpečenia služieb iniciovaný verejnou správou, boli klasifikované ako sociálna inovácia. Avšak v prípadoch, kedy zodpovedný orgán začne vykonávať alebo zabezpečovať výkon služby, ktorých vykonávanie alebo zabezpečovanie dovtedy z najrôznejších dôvodov zanedbával, by terminológia sociálnych inovácií mala byť používaná s veľkým uvážením.

V tomto kontexte zazneli počas realizovaných rozhovorov názory, že „...sociálna inovácia sa môže týkať teórie samotnej vedy, metodológie, spracovania empirických dát, ale aj politiky samotnej.... aj sociálna kvalita je veľká sociálna inovácia“.

2. Sociálna inovácia – fenomén podmienený kontextom

Aplikačná prax, ako i viaceré akademické zdroje upozorňujú, že realizácia sociálnej inovácie je výsledkom interakcie a inštitucionálnej dynamiky zapojených aktérov (McCallum a kol., 2009). Spolupráca týchto aktérov je podmienená a limitovaná ich štruktúrou, avšak prostredníctvom reflexívnej spätnej väzby, ktorá je integrálnou súčasťou procesu tvorby sociálnej inovácie, sa štruktúry menia a vyvíjajú, čím vzniká priestor pre realizáciu sociálnej inovácie (MacKay a Tambeau, 2013). Realizácia sociálnej inovácie je takmer neprenositeľná a v jednotlivých oblastiach sa zásadne odlišuje. V situáciách, kedy etablovaní poskytovatelia služieb majú v systéme dominantné postavenie, v kombinácii politických, ekonomických a sociálnych záujmov, je priestor pre akékoľvek rušivé iniciatívy ohrozujúce existujúce štruktúry, role a väzby obyčajne minimálny (EK, 2017). Dosiahnutie sociálnej inovácie na systémovej úrovni v prostredí, v ktorom sú verejné služby prísne regulované a musia spĺňať širokú škálu noriem (napr. sociálne služby), pričom za ich realizáciu sú zodpovedné rôzne subjekty verejnej správy, ktoré sú často málo integrované, je neporovnateľne náročnejšie ako v oblasti, v ktorej služby neexistujú, prípadne ich poskytovanie nepodlieha zákonnej regulácii.

Vnímanie kontextu v celej jeho komplexnosti je pri realizácii sociálnej inovácie kľúčový. Zložitosť kontextu rôznych geografických či tematických oblastí alebo jednotlivých období nie je nikdy rovnaká. Prenositeľnosť sociálnej inovácie je preto veľmi náročná a v rozličnosti kontextu možno hľadať dôvody, prečo sociálna inovácia tak úspešná v jednom prostredí a čase môže byť v inom prostredí a čase absolútnym fiaskom.

Vysoká miera podmienenosti úspechu sociálnej inovácie kontextom naznačuje, že prekážky a odpor voči sociálnej inovácií pramenia predovšetkým z konfliktu medzi existujúcou a novou kultúrou kontextu, ktorú so sebou sociálna inovácia prináša (Terstriebe et al., 2015).

Pre lepšie pochopenie dôvodov, pre ktoré sa len niektoré zo sociálnych inovácií potvrdia ako úspešné a udržateľné, je potrebné uvedený kontext a jeho špecifiká pochopiť. Je potrebné vnímať jedinečnosť organizačného, inštitucionálneho, ako i kultúrneho prostredia, v ktorom je sociálna inovácia ukotvená a realizovaná. V tomto prostredí zohrávajú jednotliví aktéri špecifické úlohy a snažia sa plniť pridelené alebo vlastné funkcie. Sami však nekonajú úplne nezávisle, ale podľa očakávaní, s ktorými sú konfrontovaní (Kaletka et al., 2017).

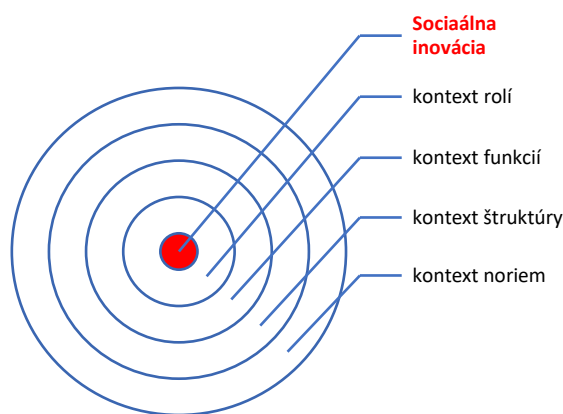
Akademická literatúra ponúka viacero modelov analýzy kontextu⁵ sociálnej inovácie. Na účely posúdenia stavu sociálnych inovácií na Slovensku, čo je hlavným cieľom tohto dokumentu, bude nahliadané prostredníctvom modelu štyroch kontextových vrstiev⁶, ktorý jeho autori nazvali aj modelom „lúpania cibule“ (Kaletka et al., 2017). Model je postavený na myšlienke, že sociálna inovácia je „obalená“ viacerými kontextovými vrstvami, ktoré situáciu a možnosti sociálnej inovácie determinujú. Každá z vrstiev teda popisuje osobitný kontext spúšťačov a bariér, teda faktorov, ktoré podporujú alebo brzdia rozvoj sociálnej inovácie. Ide o:

1. Kontext noriem – v tejto vrstve sa analyzuje, čo je v súvislosti s iniciatívou sociálnej inovácie dovolené legislatívne a aké spoločenské normy realizáciu sociálnej inovácie ovplyvňujú. Normatívny kontext skúma profesijné a etické štandardy, historické a právne podmienky, kódexy a iné prijaté spoločenské normy.

⁵ Niektoré prístupy kontext nazývajú aj ekosystémom.

⁶ Model bol vybraný na základe konsenzu partnerov projektu XXX s cieľom zabezpečiť komparáciu zistení uvedených v jednotlivých národných správach.

2. Kontext štruktúry – analýza tohto kontextu ponúka pohľad na obmedzenia a zabehnuté postupy podmienené existujúcimi inštitucionálnymi, ekonomickými, politickými alebo technologickými imperatívmi. Tie vymedzujú faktické hranice pre realizáciu sociálnej inovácie. Môže ísť napr. o nastavenie miestnej samosprávy, alebo infraštruktúru/finančné zdroje, ktoré (nie) sú k dispozícii.
3. Kontext funkcií – v rámci tejto vrstvy sú analyzované postupy riadenia, spôsoby prepojenia a spolupráce rôznych aktérov, ich úlohy v rámci spolupráce alebo spôsoby riadenia spolupráce.
4. Kontext rolí – v rámci tejto vrstvy sú identifikované role zainteresovaných strán a cieľových skupín sociálnej inovácie, ich postoje, motivácia, sebavnímanie, schopnosti a zručnosti

Obrázok 1: Grafické vyobrazenie modelu kontextových vrstiev (modelu lúpania cibule), zdroj: Kaletka et al.,2017

Pri posudzovaní jednotlivých kontextových vrstiev sú využívané informácie získané prostredníctvom prehľadu dostupnej literatúry, prostredníctvom on-line prieskumu a prostredníctvom série čiastočne štruktúrovaných rozhovorov.

On-line prieskum bol realizovaný v treťom kvartáli roka 2021, na prieskume sa zúčastnilo 113 respondentov, čo predstavuje cca 11 % oslovených kontaktov. Dotazník, na základe ktorého bol prieskum realizovaný, bol štandardizovaný pre všetky partnerské krajiny projektu SI PLUS. Výsledky prieskumu predstavujú hodnotnú sondu ohľadom vnímania sociálnych inovácií na Slovensku, v žiadnom prípade však prieskum nemožno považovať za reprezentatívny.

Séria desiatich čiastočne štruktúrovaných rozhovorov bola realizovaná v decembri 2021, respondentkami a respondentmi boli ľudia so skúsenosťami s realizáciou sociálnej inovácie a jej škálovaním z prostredia MVO, samosprávy alebo podnikateľského sektora. Hlavnou témou rozhovorov bola identifikácia faktorov, ktoré rozvoj sociálnych inovácií na Slovensku podporujú, a ktoré mu bránia.

3. Normatívny kontext sociálnych inovácií

Analýza normatívneho kontextu sociálnych inovácií sa zaoberá posúdením ukotvenia sociálnej inovácie v platnej legislatíve a politickom diskurze na Slovensku. Pojednáva aj o vnímaní sociálnych inovácií medzi rôznymi skupinami ľudí a o spoločenských výzvach, ktoré sú vnímané ako najurgentnejšie, a teda potrebnosť uplatnenia sociálnych inovácií v uvedených oblastiach je vnímaná ako najvyššia.

Vymedzenie sociálnych inovácií v legislatívnom prostredí

Politický dôraz na význam sociálnych inovácií v strategických dokumentoch Európskej únie spustil kaskádu legislatívnych a strategických opatrení ovplyvňujúcich realizáciu sociálnych inovácií. Obsah nariadení a iniciatív prijímaných na európskej úrovni sa postupne začal preklápať na národnú úroveň, pričom Slovenská republika nie je výnimkou. Dobrým príkladom takejto kaskády je prijatie zákona 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch, ktorý vstúpil do platnosti v období rastúceho záujmu Európskej únie o podporu sociálneho podnikania aj prostredníctvom finančnej podpory prostredníctvom európskych štrukturálnych fondov. Ďalším príkladom je transpozícia európskej smernice o verejnom obstarávaní⁷, prostredníctvom ktorej sa na Slovensku rozšírili možnosti pre lepšie uplatňovanie sociálnych aspektov vo verejnom obstarávaní, ako i možnosti pre inovatívne prístupy vo verejnom obstarávaní, ktoré môžu v prípade ich plnohodnotného uplatňovania v praxi zásadne prispieť k zlepšovaniu napr. pracovných podmienok.

Napriek zjavnému nárastu orientácie európskych politík na podporu a realizáciu inovácií⁸, tento trend sa v slovenskom legislatívnom rámci zatiaľ neodrazil. Terminológia spojená so sociálnymi inováciami sa v politickom diskurze zatiaľ takmer vôbec neobjavuje, jej použitie je limitované aj v legislatívnych predpisoch. Vzhľadom na realizovanú analýzu právnych predpisov je možné konštatovať, že sociálna inovácia sa ako *terminus technicus* v Slovenskom legislatívnom prostredí objavuje v len v zákone 111/2018 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Úradu podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu, ktorý z platnosťou od 1. 11. 2021 sociálne inovácie zaraďuje do zoznamu oprávnených aktivít dotácie. V § 3 ods. 3 sa uvádza, že dotáciu je možné poskytnúť na „tvorbu riešení v oblasti informačných technológií na podporu sociálnej inovácie, ktorá implementáciou výrazne prispeje k naplneniu vymedzených cieľov Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj“. Napriek tomu, že priestor pre uplatňovanie sociálnych inovácií je v uvedenom predpise pomerne úzky, samotné uvedenie sociálnych inovácií však vzbudzuje nádej.

V súvislosti s minimálnym politickým rozpoznaním sociálnych inovácií na Slovensku je však potrebné skonštatovať, že pomerne limitované je aj použitie pojmu „inovácia“. V súvislosti s právnymi predpismi sa tento pojem objavuje najmä:

- v zákone 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), ktorý hovorí o katalógu výsledkov experimentálneho overovania a inovácií vo výchove a vzdelávaní,
- v zákone 243/2017 Z. z. o verejnej výskumnej inštitúcii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý inováciu považuje primárne za výsledok výskumnej a vedeckej činnosti,
- v zákone 290/2016 Z. z. o podpore malého a stredného podnikania a o zmene a doplnení zákona č. 71/2013 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, ktorý inováciu uvádza v súvislosti s dotačným systémom a inovačný podnik definuje v zmysle európskeho nariadenia⁹,

⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/24/EÚ z 26. februára 2014 o verejnom obstarávaní a o zrušení smernice 2004/18/ES Text s významom pre EHP.

⁸ Bez ohľadu na typ inovácie.

⁹ NARIADENIE KOMISIE (EÚ) č. 651/2014 zo 17. júna 2014 o vyhlásení určitých kategórií pomoci za zlučiteľné s vnútorným trhom podľa článkov 107 a 108 zmluvy.

- v zákone 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, ktorý inováciu spomína primárne v súvislosti s tvorbou regionálnej inovačnej politiky,
- v zákone 57/2018 Z. z. o regionálnej investičnej pomoci a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý inovácie uvádza v kontexte podpory technologických centier, pričom pomerne striktné uvádza, čo je možné považovať za technologickú inováciu,
- v zákone 452/2021 Z. z. o elektronických komunikáciách, ktorý hovorí o inováciách v odvetví elektronických komunikácií, alebo
- v zákone 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní, ktorý definuje inovatívne partnerstvá.

Z pohľadu definície inovácie za zmienku určite stojí zákon 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja, ktorý vo svojom § 2 ods. 5 definuje inováciu, pričom viaceré z bodov sa týkajú procesných inovácií, ktoré je pomerne ľahké zaradiť aj do kategórie sociálnych inovácií¹⁰.

Sociálna inovácia bola v dokumentoch centrálnej štátnej správy na Slovensku definovaná v dokumente „Schéma na podporu realizácie sociálnych inovácií v prostredí mikro-, malých a stredných podnikov (schéma pomoci de minimis) DM-4/2019“ vypracovanom Ministerstvom hospodárstva SR ako súčasť výzvy na predkladanie žiadostí o poskytnutie nenávratného finančného príspevku (NFP) na podporu realizácie sociálnych inovácií v prostredí malých a stredných podnikov¹¹. Na účely uvedenej schémy pomoci de minimis, teda i predmetnej výzvy, bola sociálna inovácia definovaná ako projekt, ktorého cieľom je inovatívne riešenie spoločenských problémov v niektorej z nasledujúcich oblastí:

- a) poskytovanie sociálnej pomoci a humanitárna starostlivosť,
- b) tvorba, rozvoj, ochrana, obnova a prezentácia duchovných a kultúrnych hodnôt,
- c) ochrana ľudských práv a základných slobôd,
- d) vzdelávanie, výchova a rozvoj telesnej kultúry,
- e) výskum, vývoj, vedecko-technické služby a informačné služby,
- f) tvorba a ochrana životného prostredia a ochrana zdravia obyvateľstva,
- g) služby na podporu regionálneho rozvoja a zamestnanosti,
- h) zabezpečovanie bývania.

Podmienkou bola realizácia sociálnej inovácie prostredníctvom hospodárskej činnosti fyzickej alebo právnickej osoby, ktorá spĺňa definíciu mikro-, malého a stredného podniku a následne uvedenie sociálnej inovácie na trh a jej komercializácia. Je preto možné tvrdiť, že uvedená definícia sociálnej inovácie bola pomerne limitujúca a nie je možné ju považovať za univerzálne využiteľnú a ustálenú definíciu.

Absencia legislatívneho vymedzenia sociálnej inovácie však nevylučuje, že viaceré aktuálne platné zákony môžu v prípade záujmu zodpovedných aktérov poskytnúť dostatočnú právnu oporu potrebnú na realizáciu konkrétnej sociálnej inovácie. Príkladom môže byť napr. zákon 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, ktorý síce pojem sociálna inovácia alebo inovácia nepoužíva, avšak prostredníctvom svojho paragrafu 54 ponúka príležitosť pre realizáciu inovatívnych a pilotných aktivít a prostredníctvom svojho paragrafu 10 umožňuje realizáciu aktivít v partnerstve, čo možno považovať za jednu z charakteristík sociálnej inovácie.

¹⁰ Ide napr. o písmeno h), prostredníctvom ktorého je za inováciu považované zvýšenie kvality práce a bezpečnosti práce.

¹¹ Kód výzvy OPVaI-MH/DP/2019/3.1.1.-3.3.1-22.

Vymedzenie pojmu sociálna inovácia/inovácia vo vyššie uvedenom zozname legislatívnych predpisov naznačuje, že potreba taxatívneho vymedzenia sociálnej inovácie/inovácie sa objavuje najmä v situáciách, keď je sociálna inovácia/inovácia predmetom dotačných schém v súvislosti s možnou finančnou/nefinančnou podporou. Hypotézu potvrdzuje aj vymedzenie sociálnej inovácie v európskych predpisoch, nakoľko definícia sociálnej inovácie je uvedená v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/1057 z 24. júna 2021, ktorým sa zriaďuje Európsky sociálny fond plus (ESF+) a zrušuje nariadenie (EÚ) č. 1296/2013.

Toto nariadenie vo svojom článku 2 odseku 8 definuje sociálnu inováciu ako

„činnosť, ktorá má z hľadiska svojich cieľov aj prostriedkov sociálny charakter, a to najmä činnosť, ktorá súvisí s vývojom a realizáciou nových myšlienok týkajúcich sa výrobkov, služieb, postupov a modelov, ktorá naplňuje sociálne potreby a zároveň vytvára nové sociálne vzťahy alebo spoluprácu medzi verejnými organizáciami, organizáciami občianskej spoločnosti alebo súkromnými organizáciami, čím je prospešná pre spoločnosť a zvyšuje jej schopnosť konať“.

Uvedená definícia je kľúčová pre prerozdelenie zdrojov ESF+ v prospech sociálnych inovácií v programovom období 2021 – 2026. Vzhľadom na plánovanú výšku alokácie ESF+ v prospech sociálnych inovácií je možné predpokladať, že ESF+ poskytne hlavný finančný zdroj potrebný na realizáciu sociálnych inovácií. Je preto možné predpokladať, že uvedená definícia sociálnej inovácie bude v nasledujúcom období dominovať a stane sa ustálenou definíciou sociálnych inovácií na Slovensku, ktorá bude využívaná aj pre potreby národnej legislatívy.

Spoločenské vnímanie sociálnych inovácií

Vzhľadom na zistenia z praxe je však možné konštatovať, že väčším problémom, akým je absencia legislatívneho vymedzenia alebo ustálenej legislatívnej definície sociálnej inovácie, je slabá miera rozpoznateľnosti konceptu sociálnych inovácií medzi zodpovednými aktérmi a slabý dôraz na potrebu sociálnych inovácií v politickej debate. Koncept sociálnych inovácií je pomerne neznámy aj pre širokú verejnosť, čo dokazuje aj prieskum realizovaný agentúrou Focus pre potreby Nadácie Pontis v máji 2020, ktorý zistil, že 81 % dospelej populácie nevie pomenovať oblasť, v ktorej by sociálna inovácia mohla byť realizovaná (Pontis, 2020). Prijatie sociálnych inovácií ako jedného z nástrojov prekonávania spoločenských výziev vo formulovaných politických záväzkoch, či na národnej alebo regionálnej úrovni, zvyšuje mieru otvorenosti všetkých zúčastnených aktérov voči navrhovaniu a presadzovaniu sociálnych inovácií.

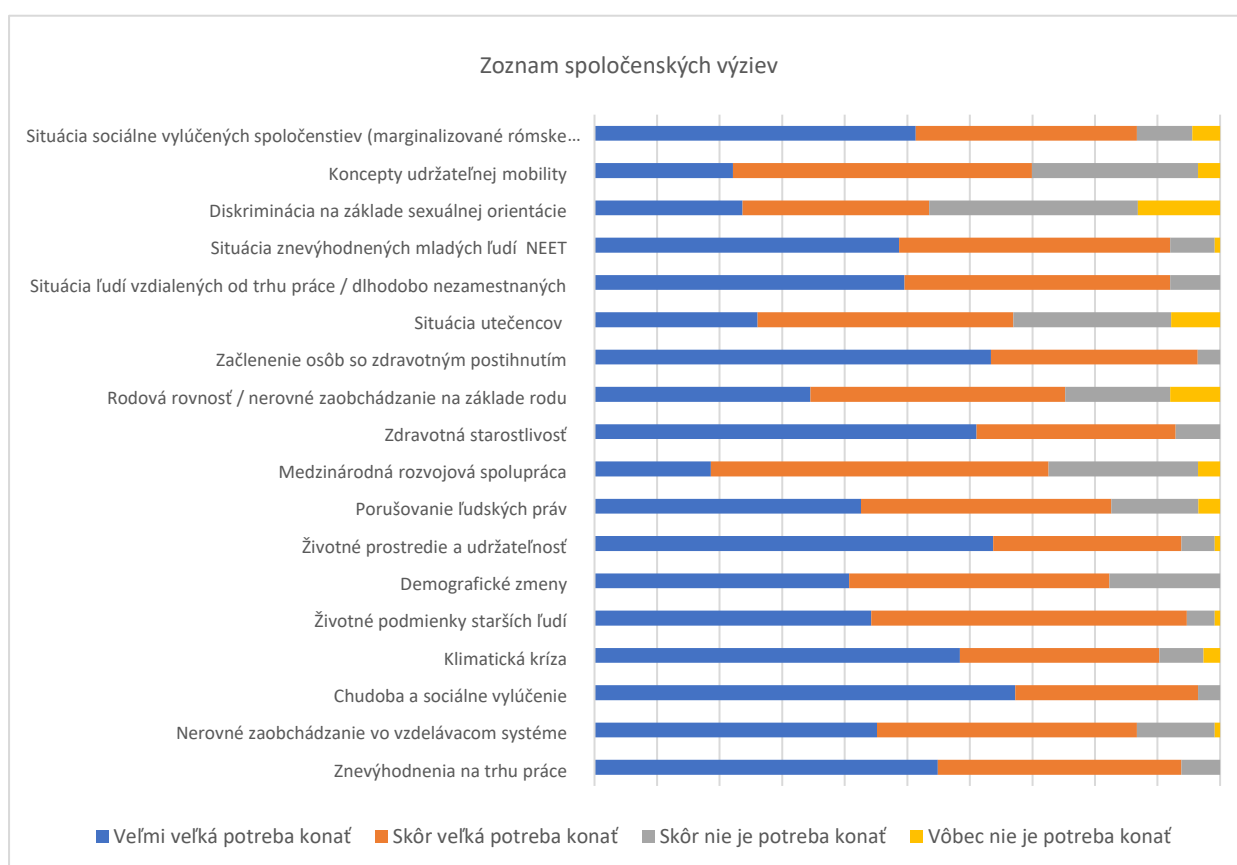
Pri otázke, či Slovensko ako krajina praje sociálnym inováciám, viaceré respondentky a respondenti rozhovorov vyjadrili skôr skepsu. Podpora má podľa nich skôr deklaratívny charakter, nakoľko na teoretickej rovine všetci chápeme, že v mnohých oblastiach potrebujeme reformy a nové prístupy.

Na druhej strane každodennosť dokazuje evidentnú prítomnosť inovačného potenciálu aj na Slovensku. Rámcovanie diskusie o sociálnych inováciách je však významne ovplyvnené nízkou mierou ustálenosti v ich vnímaní. Automatickou asociáciou mnohých je sociálne inovácie posúvať do priestoru sociálnych služieb a sociálnej pomoci. Tieto oblasti, samozrejme, nie sú vylúčené, sú však len jednou z neporovnateľne širšieho zoznamu oblastí, v ktorých sú sociálne inovácie realizované.

Medzinárodná literatúra naznačuje sedem najčastejších oblastí pre realizáciu sociálnych inovácií, ktorými sú: i) inštitucionálne kapacity a sociálne blaho, ii) demokracia a dôvera, iii) zručnosti a budúcnosť práce, iv) internetové technológie a interakcia on-line a off-line priestoru, v) nové finančné nástroje, vi) revitalizácia území, a vii) globálne prepojenie.

Doposiaľ neexistuje výskum, ktorý by exaktne popísal mieru uplatňovania sociálnych inovácií v uvedených oblastiach na Slovensku alebo identifikáciu slovenského prostredia s vymenovanými oblasťami. Informácie, aj keď len obmedzené, však môžu ponúknuť výsledky on-line prieskumu realizovaného za účelom prípravy tejto správy, ktorý sa v jednej zo svojich otázok pýtal na urgentnosť konať v jednotlivých vymenovaných oblastiach (ich zoznam pozri v grafe 1, pre lepšiu čitateľnosť grafu pozri prílohu).

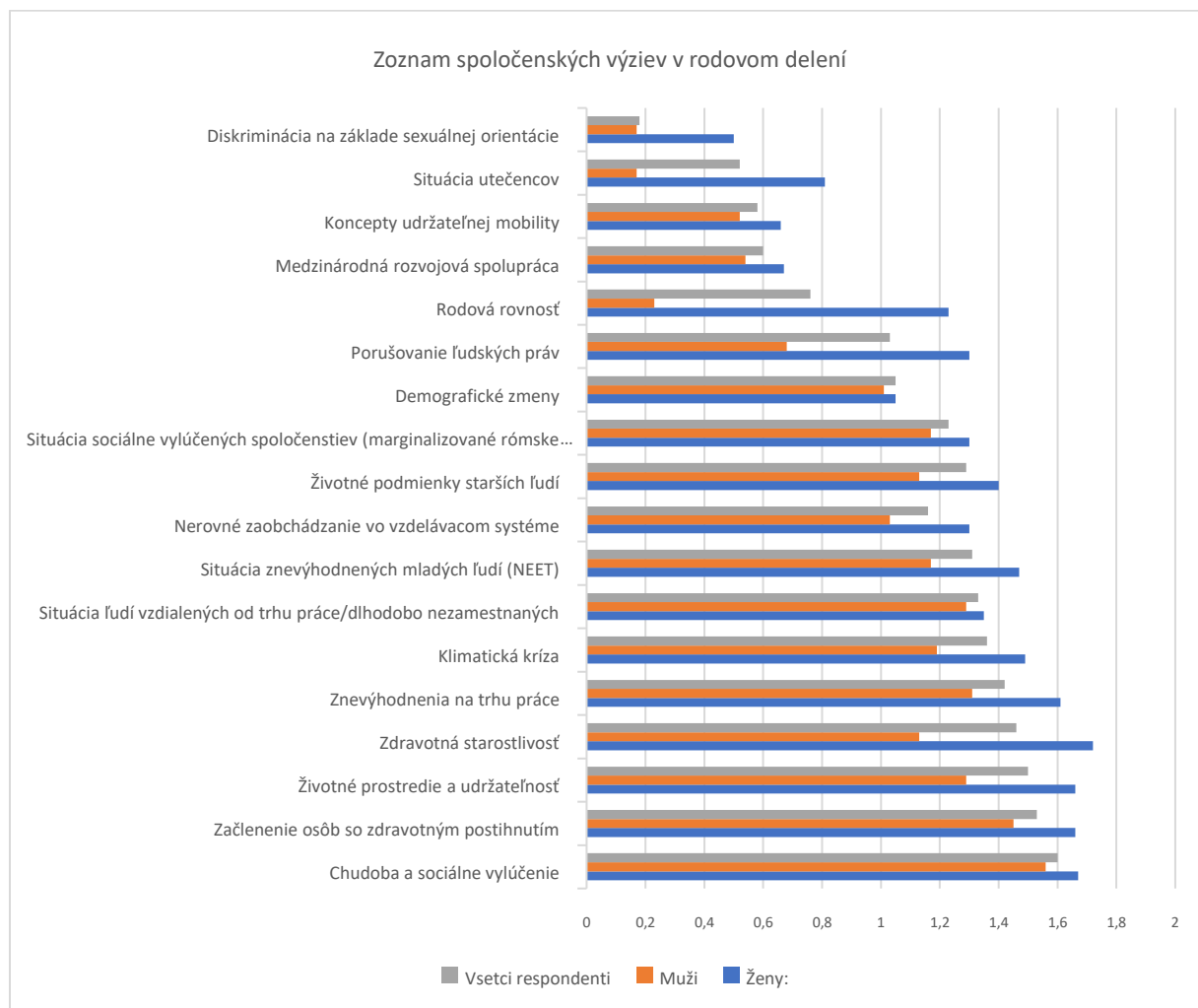
Respondenti mohli označiť štyri stupne potrebnosti. Po zohľadnení hodnôt priradených každému stupňu potrebnosti zistenia naznačujú, že z 18 ponúknutých možností respondenti prieskumu za témy, v ktorých je uplatnenie sociálnych inovácií na Slovensku najpotrebnejšie, označili i) chudobu a sociálne vylúčenie, ii) začlenenie osôb so zdravotným postihnutím a iii) životné prostredie a udržateľnosť. Naopak za najmenej potrebné témy respondenti považujú i) diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie, ii) situáciu utečencov a iii) medzinárodnú rozvojovú spoluprácu.

Graf 1: Zoznam spoločenských výziev (otázka on-line dotazníka: Nakoľko je, podľa Vášho názoru, potrebné konať v súvislosti s nižšie uvedenými sociálnymi výzvami), zdroj: vyhodnotenie on-line prieskumu

Zaujímavosťou sú rozdiely vo vnímaní naliehavosti identifikované medzi jednotlivými skupinami respondentov delených z pohľadu sektora, v ktorom pracujú, pohlavia alebo územného dosahu ich pôsobnosti. Zatiaľ čo ľudia z MVO a verejnej správy za najurgentnejšiu spoločenskú výzvu považujú chudobu a sociálne vylúčenie, ľudia z podnikateľského a akademického prostredia za najväčší problém považujú otázky životného prostredia a udržateľnosti. Na druhej strane ľudia z MVO a podnikateľského prostredia za najmenej závažný problém označili diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie, respondenti z verejnej správy označili situáciu utečencov a respondenti z akademického prostredia koncepty udržateľnej mobility. Informácie ohľadom vnímania potreby urgentne konať v súvislosti s jednotlivými spoločenskými témami nie je možné zamieňať s informáciami o najčastejších oblastiach realizácie sociálnych inovácií.

Tieto informácie je však možné použiť pri argumentácii v procese navrhovania alebo presadzovania sociálnej inovácie a pre načrtnutie priorít v debате o sociálnych inováciách.

Graf 2: Zoznam spoločenských výziev po zohľadnení hodnôt priradených každému stupňu závažnosti v rodovom členení, zdroj: vyhodnotenie on-line prieskumu

Témy identifikované ako najviac urgentné tiež vo veľkej miere rezonovali medzi iniciatívami, ktoré respondenti identifikovali ako sociálnu inováciu. Z celkového počtu 30 konkrétnych iniciatív sa 11 zameriava na otázky chudoby a sociálneho vylúčenia, zo siedmich identifikovaných iniciatív v sociálnych službách sa šesť zameriava na ľudí so zdravotným znevýhodnením. Prostredníctvom prieskumu boli identifikované dve iniciatívy v oblasti životného prostredia a jedna v oblasti zdravia. Zvyšné iniciatívy sa týkajú vzdelávania a budovania ľudského kapitálu.

V súvislosti s otázkami chudoby a sociálneho vylúčenia je výrazný inovačný potenciál možné identifikovať v súvislosti s prístupom k bývaniu a dostupnosťou bývania, nakoľko v tejto oblasti je v ostatnom čase realizovaných viacero povšimnutiahodných iniciatív.

Napriek významnému trendu digitalizácie otázky interakcie on-line a off-line priestoru a využívania nových technológií, umelej inteligencie alebo dátových platforiem v sociálnych inováciách počas výskumu rezonovali len okrajovo. Najsilnejšie rozpoznanie tejto témy sa objavovalo medzi respondentmi z podnikateľského prostredia alebo respondentmi, ktorí svoje územie pôsobenia označili ako medzinárodné.

Rovnako limitované bolo i rozpoznanie iniciatív aktívnych v oblasti podpory demokracie a dôvery. Ak zazneli, tak boli spomenuté len okrajovo a najmä v súvislosti s osobnou skúsenosťou s riadením kraja nedemokratickými silami. Bez akéhokoľvek náznaku znevažovania dôležitosti týchto iniciatív je však potrebné konštatovať, že uvádzané iniciatívy mali skôr aktivistický charakter a element sociálnej inovácie v nich bol pomerne nízky.

V porovnaní so situáciou v západnej Európe je možné pozorovať, že v diskusii o sociálnych inováciách na Slovensku absolútne absentuje ich prepojenie s cieľmi trvalo udržateľného rozvoja, ako ich definovala OSN. Zatiaľ čo v zahraničí je diskusia často rámcovaná práve snahou prispievať k napĺňaniu globálnych cieľov a miestne iniciatívy realizovať tak, aby boli kompatibilné a podporné aj voči medzinárodným iniciatívam, na Slovensku je diskusia často a významne ovplyvnená situáciou bezprostredného okolia diskutujúceho, pričom snaha o hľadanie súvislosti s hierarchicky vyššie postavenými dokumentmi alebo cieľmi nie je vždy zrejmá. Tento fakt nie je nevyhnutné hodnotiť ako nutne negatívny, je však užitočné ho vnímať.

Pri diskusii o sociálnych inováciách je vhodné zohľadňovať hypotézu, že sociálna interakcia na Slovensku prebieha najmä na úrovni rodiny a priateľstiev, zatiaľ čo na úrovni širšej komunity zaostáva (Galiera, 2019). Relatívnu uzatvorenosť voči globálnym témam je možné hľadať v orientácii slovenskej spoločnosti na svoje bezprostredné okolie a rodinu, pričom orientácia na širšiu komunitu je v porovnaní s inými krajinami na nižšej úrovni¹².

Orientáciu na riešenie výziev bezprostredného okolia bez nutnej potreby dosahovať národnú alebo nadnárodnú úroveň ilustruje aj postoj respondentov on-line dotazníka voči tvrdeniam ohľadom územného dosahu sociálnej inovácie. Podpora tvrdenia, že sociálna inovácia môže byť realizovaná na miestnej úrovni bez potreby dosiahnuť nadregionálny vplyv, dosiahla až 82,5 % (pozri graf 3 a graf 4).

Zistenia on-line prieskumu tiež naznačujú významný súlad v názore respondentov prieskumu s akademickou literatúrou v súvislosti s posilňovaním účasti znevýhodnených skupín a ich „zmocňovaním“, ako aj s potrebou medzisektorovej spolupráce v realizácii sociálnych inovácií.

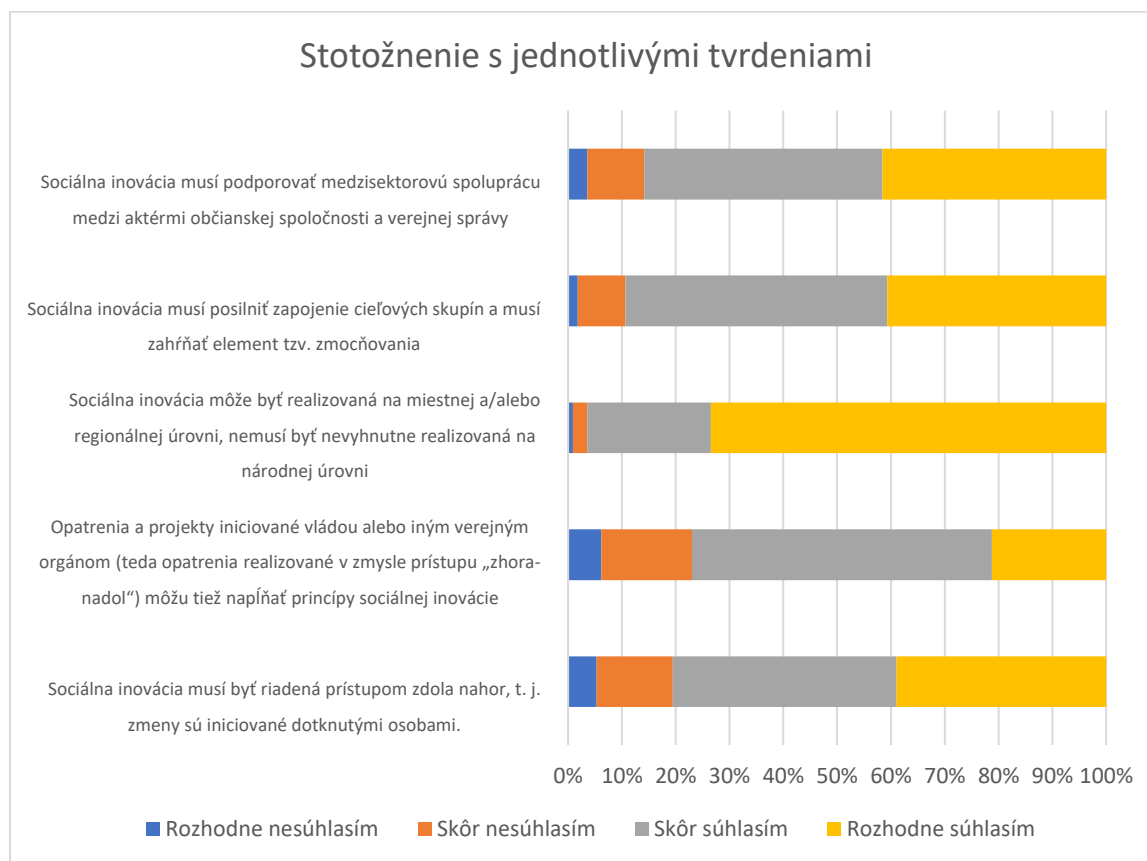
Vyhlásenie volajúce po potrebe posilňovania účasti znevýhodnených skupín a ich „zmocňovanie“ dosiahlo 58,5 % podporu respondentov on-line prieskumu, avšak zaujímavejšie ako sledovať konečnú hodnotu, je sledovať rozdiely v podpore tejto podmienky v jednotlivých skupinách respondentov prieskumu. Najvyššiu podporu pre naplnenie tejto charakteristiky je možné sledovať v podnikateľskom sektore (63 %) a v akademickej obci (63,5 %), zatiaľ čo v prostredí verejnej správy¹³ je podpora pre naplnenie tejto charakteristiky najnižšia (26,5 %).

Napriek tomu, že úloha zmocňovania znevýhodnených skupín je v súvislosti so sociálnymi inováciami medzi respondentmi považovaná za pomerne dôležitú, len malá časť (17,5 %) respondentov prieskumu si myslí, že sociálna inovácia by mala byť iniciovaná členmi cieľovej skupiny. Existuje však vysoká miera konsenzu medzi všetkými zúčastnenými skupinami účastníkov prieskumu o potrebe aktívneho

¹² Napr. na dobrovoľníckych aktivitách sa na Slovensku podľa údajov Eurostatu zúčastňuje len 8,3 % populácie staršej ako 16 rokov, zatiaľ čo priemer EÚ28 je 19,3 %. Nižšiu mieru vykazujú Rumunsko (3,2 %), Bulharsko (5,2 %), Maďarsko (6,9 %), Cyprus (7,2 %) a Lotyšsko (7,3 %) (Eurostat; ilc_scp19). Rovnaký zdroj tiež uvádza nízke výsledky v súvislosti s účasťou na činnosti politických a záujmových spolkoch, na ich činnosti sa aktívne zúčastňuje len 2,8 % slovenskej populácie staršej ako 16 rokov, zatiaľ čo priemer EÚ28 je 18,7 % populácie vo veku nad 16 rokov. Nižšiu mieru vykazujú len Cyprus s 2,1 %. Na druhej strane v meraní zameranom na neformálne podporné siete Slovensko patrí medzi krajiny vykazujúce najlepšie hodnoty. Len 2,1 % Slovákov starších ako 16 rokov uviedlo, že vo svojom okolí nemajú osobu, ktorú by v prípade núdze mohli požiadať o pomoc. Priemer EÚ28 dosiahol 5,9 % a nižšie hodnoty vykázalo iba Fínsko a Česká republika (Eurostat; ilc_scp15).

¹³ Pre potreby tejto správy a vyhodnotenie realizovaného prieskumu boli kategóriou verejná správa označení zástupcovia tak štátnej správy, ako i samospráv (či miestnych alebo regionálnych).

zapojenia členov cieľovej skupiny do realizácie aktivít sociálnej inovácie (73,5 %) a do prípravnej fázy sociálnej inovácie (60,5 %).

Graf 3: Stotožnenie respondentov on-line prieskumu s uvedenými tvrdeniami, zdroj: vyhodnotenie on-line prieskumu

Tvrdenie ohľadom podmienky medzisektorovej spolupráce dosiahlo 54,5 % podporu účastníkov on-line prieskumu. Rovnako ako v predchádzajúcom prípade postoje jednotlivých skupín respondentov sa významne odlišujú (pozri graf 4). V tomto prípade je však najvýraznejšie rozdiely možné sledovať nie v delení na sektor pôsobenia respondentov alebo v súvislosti s územnou pôsobnosťou. Rozdiely sú evidentné aj v rodovom členení. Zatiaľ čo medzi respondentmi pôsobiacimi na lokálnej úrovni podpora tvrdenia a potreby medzisektorovej spolupráce dosiahla podporu na úrovni 73,5 %, medzi respondentmi pôsobiacimi na národnej úrovni to bolo len 39 %. Zistenia prieskumu tiež naznačujú, že medzisektorovej spolupráci sú viac naklonené ženy (58 % vs 50,5 % v prípade mužov).

V súvislosti s potvrdením uvedených princípov sociálnej inovácie menšia zhoda respondentov on-line prieskumu s akademickou literatúrou panuje v oblasti iniciátora sociálnej inovácie. Vyhlásenie, ktoré tvrdí, že sociálne inovácie musia byť riadené prístupom zdola nahor, medzi respondentmi prieskumu získalo podporu na úrovni 47 %. Princíp zdola nahor za účasti dotknutých osôb má najvyššiu podporu v skupinách delení v zmysle sektorového pôsobenia v podnikateľskom sektore (68 %) a verejnej správe (53 %) a v zmysle územného dosahu v skupine respondentov pôsobiacich na lokálnej úrovni (64,5 %).

Pomerne nízka podpora (34,5 %) je sledovaná ohľadom vyhlásení o kapacitách vlády a verejných inštitúcií realizovať iniciatívy, ktoré sú kompatibilné s princípmi sociálnej inovácie. Zaujímavosťou je, že najvyššia miera skepsy bola zaznamenaná medzi respondentmi z verejnej správy, pri ktorých len 16,5 % verí, že iniciatívy vlády alebo verejných inštitúcií môžu byť kompatibilné s princípmi sociálnej

inovácie. Naopak, napr. v prostredí MVO, podpora voči iniciatívam vlády a verejnej správy dosiahla až 45 %.

Napriek tomu, že zistenia realizovaného on-line prieskumu v žiadnom prípade nie je možné považovať za reprezentatívne, ponúkajú zaujímavú sondu o rozdieloch vnímania princípov sociálnej inovácie v medzirezortnom porovnaní. Ide najmä o informácie ohľadom iniciátorov sociálnej inovácie (teda, či pre sociálnu inováciu je prístup „zdola nahor“ alebo „zhora nadol“).

Zatiaľ čo podmienka prístupu zdola nahor má najnižšiu mieru identifikácie v MVO sektore a v akademickej obci, respondenti z oboch sektorov v porovnaní s inými vykazujú vyššiu mieru podpory voči kapacite verejnej správy konať kompatibilne so sociálnymi inováciami.

Na druhej strane, ako je uvedené vyššie, najnižšia miera dôvery voči kapacite verejnej správy konať kompatibilne so sociálnymi inováciami bola zaznamenaná práve v prostredí verejnej správy a podnikateľského sektora. Respondenti z týchto dvoch sektorov neporovnateľne výraznejšie veria v iniciatívy realizované „zdola nahor“.

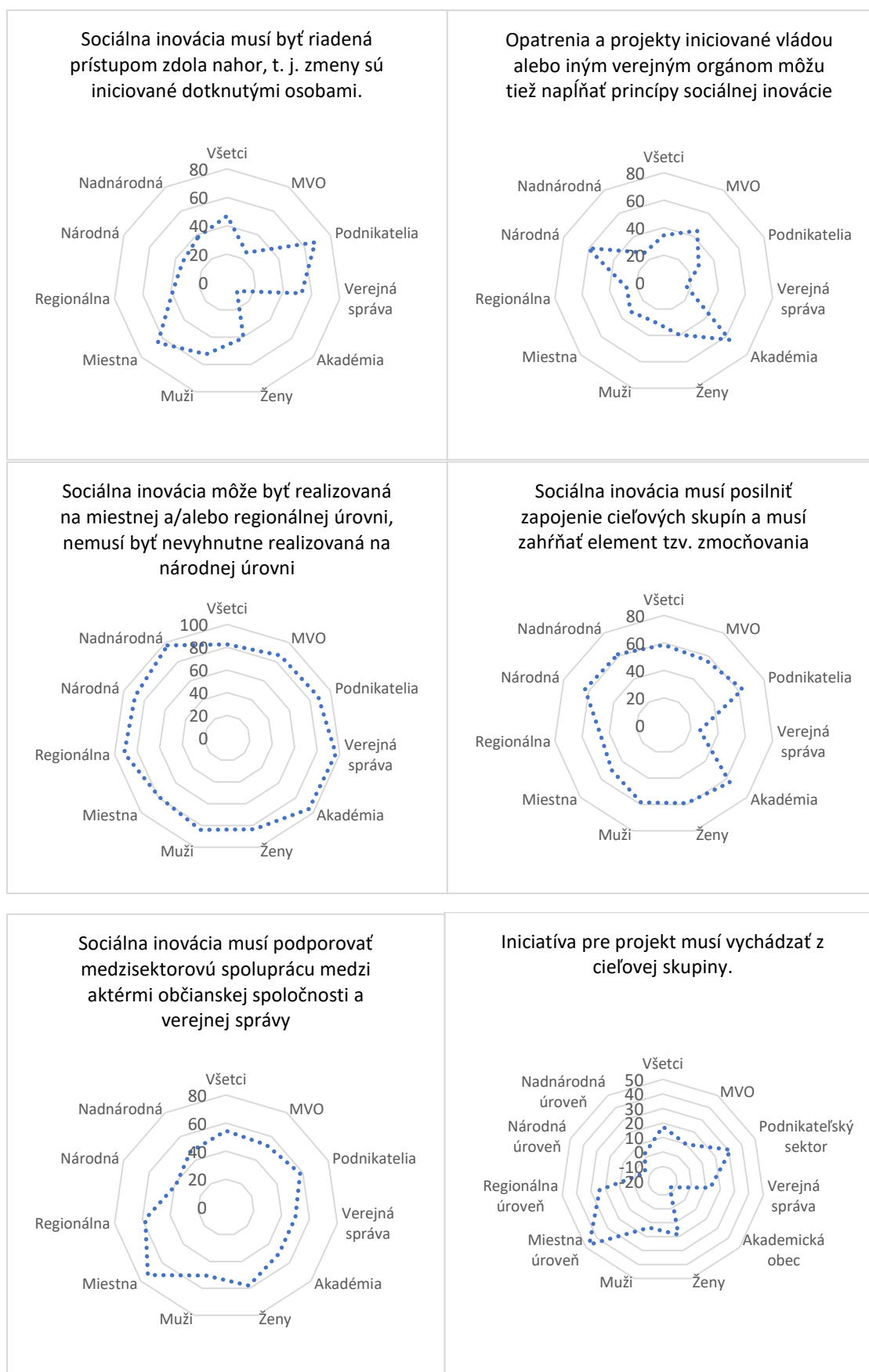
V negatívnom vymedzení môže byť interpretácia tohto zistenia ukotvená v nedôvere v kapacity vlastného sektora (pri predpoklade, že hlavné aktivity MVO sa realizujú na miestnej úrovni) alebo v snahe zbaviť sa zodpovednosti pri navrhovaní možných iniciatív (v zmysle „však nech to urobí druhá strana“). V pozitívnom vymedzení však toto zistenie možno interpretovať ako signál uvedomenia si potreby spolupráce na oboch stranách. Zatiaľ čo verejný sektor si uvedomuje, že sociálna inovácia nemôže byť realizovaná bez účasti miestnych aktérov a jej návrh musí byť realizovaný v súlade s miestnymi potrebami, mimovládny sektor si uvedomuje, že sociálna inovácia nemôže byť škálovaná a jej ciele dosiahnuté bez podpornej spolupráce s verejnou správou.

Ako uviedla jedna z respondentiek rozhovorov:

„...myslím, že realizácia sociálnej inovácie nie je jednosmerný proces. Je potrebné aby išla iniciatíva aj zdola aj zhora. A potom sa to niekde stretne. Tie témy, samozrejme, potrebujú vychádzať z tej skúsenosti dole... čo sú tie problémy. Ale na druhú stranu si myslím, že tam musí byť vízia toho, že kam sa chceme dostať ako krajina alebo región...“

Pravdepodobnosť druhého tvrdenia (pozitívneho vymedzenia) a potlačenie hypotézy o snahe zodpovednosť presunúť na iný sektor (negatívne vymedzenie), pričom v hypotéze sú proti sebe dichotomicky postavené MVO sektor a verejná správa, naznačujú práve výsledky prieskumu delené v zmysle územného dosahu.

Zatiaľ čo prístup zdola nahor získal podporu na úrovni 64,5 % medzi respondentmi pôsobiacimi na miestnej úrovni (bez ohľadu na sektor ich pôsobenia), medzi respondentmi pôsobiacimi na národnej úrovni to bolo 34,5 %. Naopak „prístup zhora nadol“ – teda tvrdenie, že iniciatívy vlády a verejnej správy môžu byť kompatibilné so sociálnou inováciou, podporuje 60,5 % respondentov pôsobiacich na národnej úrovni (bez ohľadu na sektor pôsobenia) a 32 % respondentov pôsobiacich na miestnej úrovni.

Graf 4: Stotožnenie respondentov on-line prieskumu s uvedenými tvrdeniami v delení jednotlivých skupín respondentov, zdroj: vyhodnotenie on-line prieskumu

4. Štrukturálny kontext sociálnych inovácií

Analýza štrukturálneho kontextu sa zaoberá posúdením vzťahov, procesov a zvyklostí, ktorým realizácia sociálnych inovácií čelí, alebo naopak, ktoré ich realizáciu podporujú. Interakcia týchto poskytuje priestor pre vytvorenie podporného prostredia a podporných nástrojov, ktoré sú pre realizáciu a škálovanie sociálnych inovácií dôležité.

Limity realizácie sociálnych inovácií na Slovensku

Kvalita podporného prostredia a odvaha pri navrhovaní alebo presadzovaní sociálnych inovácií je významne ovplyvnená mierou vzájomnej dôvery. Či v spoločnosti ako takej alebo medzi jednotlivými aktérmi sociálnej inovácie. Ako uviedla jedna z respondentiek rozhovorov:

„Táto (rozumej dôvera) následne ovplyvňuje všetky ostatné procesy, mieru tolerancie k inakosti, mieru tolerancie k zlyhaniu, rôznorodosť riešení...“

Sociálna inovácia reflektuje existujúci stav a ponúka reorganizáciu vzťahov, moci, kapitálu, pravidiel a procesov. Mnohé z uplatňovaných pravidiel a procesov často nemajú právnu oporu a ide o akési „zvykové pravidlá“, ktorých uplatňovanie je argumentované spôsobom „pretože sme to tak robili vždy“. Podľa viacerých respondentov práve uplatňovanie týchto „zvykových pravidiel“ možnosť realizácie sociálnych inovácií významne ovplyvňuje, nakoľko nie sú výnimočné situácie, kedy sa sociálna inovácia musí týmto zvykovým pravidlám prispôbovať, namiesto toho, aby sa zvyky prispôbovali novým prístupom. Podľa viacerých respondentov neochvejný týchto zvykov spočíva práve v nízkej miere dôvery v nové prístupy a v realizátorov nových prístupov.

Nedostatok vzájomnej dôvery významne ovplyvňuje množstvo iných oblastí, akými sú napríklad miera administratívnej rigidnosti alebo studeň konzervativizmu vo výklade jednotlivých nariadení, ktoré realizáciu sociálnej inovácie často limituje.

Prekážkou je tiež častá snaha, vyskytujúca sa obyčajne v prostredí verejnej správy, procesy a výsledky navrhovanej sociálnej inovácie popísať v miere detailnosti, ktorá v zásade vylučuje akúkoľvek modifikáciu alebo úpravu, prijatú počas procesu za účelom lepšieho dosiahnutia cieľa. Jedna z respondentiek rozhovorov, ktorá iniciovala a realizovala viacero rešpektovaných sociálnych inovácií uviedla:

„...tá obsesia tou preskripciou nám ukrutne vymedzuje priestor, v ktorom sa môžeme pohybovať a nedovoľuje nám vlastne prekročiť niektoré momenty, ktoré by sme radi prekročili...“

V zjednodušení je možné tvrdiť, že dôvody uvedenej „obsesie preskripciou“ je možné tiež pripísať nedostatku individuálnej dôvery v kapacity, ideu alebo odhodlanie navrhovateľa sociálnej inovácie. Hlasy z prostredia štátnej správy však hovoria o prítomnosti celej kaskády kontrolných mechanizmov, ktoré sú systémovo prepojené. Individuálny úradník, ktorý je zapojený do realizácie sociálnej inovácie (či v pozícii zúčastnenej osoby alebo zástupcu donora), má len extrémne obmedzené možnosti pre uplatnenie iných postupov, prípadne odchýlky realizuje často pod rizikom negatívnych konsekvencií uplatnených voči svojej osobe.

Na druhej strane, viaceré zistenia naznačujú, že určitý manévrovací priestor existuje aj na strane zamestnancov štátnej správy, pre mnohých je však bezpečnejšie ho nevyužívať. Situáciu ilustruje vyhlásenie jednej z respondentiek rozhovorov, ktorá realizáciu sociálnej inovácie prirovnáva k počítačovej hre:

„...urobiť sociálnu inováciu na Slovensku je ako prejsť niekoľko levelov, ako v nejakej počítačovej hre, kde sa potrebuješ nejakým spôsobom dostať z prízemia na dvadsiate piate poschodie, pričom úlohou je sa vždy dostať k nejakej hlave, ktorá rozhoduje, a tam problém vyriešiš. Ale musíš sa nejakým spôsobom prebiť cez tých úradníkov, ktorí robia akoby ochranný val. Nechcem povedať, že to nie je možné, ale je to veľmi náročné.“

Vyššie uvedená „obsesia preskriptívnosťou“ výrazne obmedzuje možnosti pre prípadnú modifikáciu pôvodných plánov, ktorá je pre úspech sociálnej inovácie potrebná. Existuje odborný konsenzus, ktorý hovorí, že sociálna inovácia je vysoko kontextová záležitosť. Kontext sa však v čase mení, a zmena prichádza často nečakane. Je preto potrebné vytvoriť priestor pre možnú úpravu pôvodného nastavenia plánov. Viaceré z iniciatív, ktoré sú na Slovensku všeobecne rešpektované ako sociálna inovácia, boli podporené z prostriedkov grantového programu nadácie VELUX. Jedna respondentka, ktorá má s realizáciou projektu podporeného z prostriedkov nadácie VELUX priamu skúsenosť, uviedla nasledovné:

„Mne bolo hrozne sympatické, že ten pán, ktorý bol našim projektovým konzultantom, na prvom stretnutí povedal, že je normálne, že niečo dopadne, inak ako sme si naplánovali alebo to vôbec nevyjde, lebo je to nové. Jediné, čo žiadal, aby sme ho o takýchto situáciách informovali čím skôr, aby sme to vedeli prehodnotiť a nastaviť ináč. Cieľ sa nikdy nemenil, ale opakovane sme prehodnocovali cestu, ktorou sme sa k cieľu dostali. Celé to ale bolo o tom, že ti musia veriť, že ti naozaj ide o ten cieľ a že sa môže ukázať, že tá cesta k nemu nie je taká, ako rok predtým, keď si písal projekt, kým to oni vyhodnotili....“

Dopytovaní sociálni inovátori ako jeden z dôvodov úspechu realizovanej a škálovanej sociálnej inovácie často uvádzali prítomnosť lídra na strane zúčastnených aktérov, teda aj na strane verejnej správy. Dobrou ilustráciou tejto podmienky je realizácia protipandemických opatrení realizovaných počas prvej vlny pandémie ochorenia COVID 19. Viaceré z opatrení realizovaných miestnou a regionálnou samosprávou za účelom znižovania rizika a šírenia pandémie vykračovali zo zoznamu ich kompetencií. Napriek tomu, že realizáciou opatrení nedochádzalo k porušeniu kompetencií alebo nebodaj porušeniu zákona, mnohé samosprávy cítili obavu akékoľvek opatrenie zrealizovať. Urobili tak len niektoré. Vo všetkých prípadoch bol tento krok podmienený postojom lídra, ktorý mal odvahu prekročiť komfortnú zónu a konať nad rámec svojich povinností. Ako zaznelo počas rozhovorov:

„...tá kľúčová vec nad všetkým je, čo je asi hodnota toho môjho aktuálneho zamestnávateľa, nebát sa byť odvážny a sebavedomý a robiť veci, ktoré, napriek tomu, že sú potrebné, sa nikdy nediali. Avšak v tomto to je jednoducho také líderské prostredie, ktoré smeruje presne k tým inováciám v takom zmysle, že okej, že nemáme robiť to, že prenesieme model od bodu A do bodu B, čo sa ani nedá prakticky, ale, že sa máme snažiť čo najviac kreatívne odpovedať na identifikované výzvy.“

Volanie po potrebe posilňovať charakteristiky líderstva v štátnej správe nie je signálom odmietania systému alebo princípu hierarchie v riadení štátnej správy, je však volaním po potrebe podporovať prítomnosť ľudí, ktorí sú ochotní systém zlepšovať a umožňovať realizáciu nových postupov a štandardov.

Ako reálna bariéra v snahách o kultiváciu prostredia, ktoré je voči sociálnym inováciám podporné, bola identifikovaná aj nízka miera medzisektorového poznania a prepojenia. To sa prejavuje v stereotypnom vnímaní ďalších zúčastnených strán a nízkej miere vzájomného rešpektu. Zástupcovia zúčastnených strán do vzájomnej komunikácie často vstupujú zaťažení svojimi nesprávnymi predstavami o ďalších zapojených sektoroch, pričom nie vždy majú kapacitu/záujem/čas tieto stereotypné a často veľmi nesprávne predstavy prekonať.

Je potrebné skonštatovať, že nejde o špecifický problém konkrétneho sektora, medzery sú na strane všetkých zúčastnených sektorov. Kultúra „jedného zamestnávateľa“, kedy človek svoj celý produktívny vek strávil u jedného zamestnávateľa, síce pominula, na Slovensku však stále pretrváva niečo ako kultúra „zamestnávania v jednom sektore“. Teda situácia, kedy absolvent po ukončení formálneho vzdelania nastúpi do štátnej správy/mimovládneho sektora/akademickej obce a z toho prostredia odchádza do dôchodku. Je len málo ľudí, ktorí dôverne poznajú kód premýšľania a komunikácie iného sektora, a ktorí majú priamu a hlbokú pracovnú skúsenosť z viacerých sektorov, teda poznajú úskalia a výhody práce vo verejnom sektore, majú skúsenosť s podnikaním, pri ktorom zamestnávali ľudí a snažili sa byť zodpovedným a férovým zamestnávateľom, prípadne majú skúsenosť s vedením neziskovej organizácie.

Príležitosti na vzájomné prepájanie sektorov síce existujú, napríklad vo forme povinného zapájania sociálnych partnerov (teda aj mimovládnych organizácií) do pripomienkovania a tvorby legislatívnych a strategických materiálov, aktuálne však majú skôr formálny alebo nevyvážený charakter. Iniciatívy typu verejno-súkromno-sociálnych partnerstiev, ktoré garantujú vyrovnanjšie rozloženie pozícií, sa na Slovensku začínajú objavovať len veľmi pozvoľna.

V súvislosti s finančnou podporou určenou na podporu sociálnych inovácií na Slovensku bola ako problém identifikovaná orientácia na kvantitu bez jasného určenia priority. Ide hlavne o vládne programy obyčajne realizované z prostriedkov európskych štrukturálnych fondov. Model prerozdeľovania európskych prostriedkov, ako je aktuálne na Slovensku nastavený, nedovoľuje personalizovaný prístup a akúkoľvek individualizáciu vo výberových procesoch. V prípade podpory štandardizovaných programov to je, samozrejme, správny prístup, avšak v prípade inovatívnych iniciatív, ktoré vybočujú z určených rámcov, tento prístup spôsobuje ťažkosti. V prípade podpory realizovanej s pomocou európskych štrukturálnych fondov prostredníctvom dopytovo-orientovaných výziev, ako ich poznáme dnes, je problémom aj silná orientácia na rýchle čerpanie prostriedkov, teda na kvantitu projektov a vyčerpanie alokovaných finančných zdrojov. Inšpirácia môže byť opäť čerpaná z prostredia organizácií špecializovaných na podporu sociálnych inovácií. Tieto obyčajne realizujú detailný predbežný výber projektov postavený na osobnom kontakte s navrhovateľom projektu a jeho tímom. Detailný a individualizovaný proces výberu projektu ponúka garanciu správneho výberu projektov a distribúcie finančných prostriedkov a eliminuje riziko podpory špekulatívnych iniciatív bez reálnej ambície dosiahnuť sociálnu inováciu. Proces výberu projektov, ako ho poznáme na Slovensku, takého možnosti nezahŕňa a výber je podmienený predložením správne vyplnenej žiadosti o príspevok. Nie je preto výnimočné, že vzhľadom na kritéria výberu finančnú podporu získavajú návrhy tých, ktorí sú zruční v príprave projektových žiadostí na úkor tých, ktorí majú reálnu kapacitu a odhodlanie sociálnu inováciu realizovať.

Dopad a viditeľnosť sociálnych inovácií na Slovensku triešti aj absencia jasne stanovených cieľov, ktoré by sociálne inovácie mali v stanovenom horizonte dosiahnuť. Paradigma verejného diskurzu sociálne inovácie štylizuje do pozície ultimátneho cieľa, kedy hlavným výstupom je počet sociálnych inovácií. Diskusia neposkytuje veľa priestoru pre štylizáciu sociálnej inovácie do pozície nástroja pre efektívnejšie dosahovanie cieľov obsahovo prepojených s prekonaním identifikovanej sociálnej výzvy.

Doposiaľ realizované výzvy na podporu sociálnych inovácií spolufinancované z verejných zdrojov vždy definovali oblasti pôsobenia sociálnej inovácie, určili výšku alokovaných finančných prostriedkov, prípadne vymedzili ďalšie kritéria podpory. Vo verejne dostupných materiáloch však nebola identifikovaná informácia ohľadom hodnoty dopadového ukazovateľa, k naplneniu ktorého by mala podpora prispieť. Absencia cieľov stanovených na úrovni výzvy sa vysvetľuje prítomnosťou cieľov vyplývajúcich z vyšších dokumentov a stratégie, akými sú výkonnostné rámce operačných programov alebo Partnerská dohoda medzi SR a EÚ aktuálneho programového obdobia. Formulácia konkrétnych

cieľov, ktoré majú byť prostredníctvom projektov podporených v konkrétnej výzve naplnené v určenom časovom horizonte, by mohla vytvoriť synergický efekt. Kumulácia orientácie na jeden konkrétny spoločenský problém s jasne určeným cieľom by mohla k riešeniu výzvy významne prispieť. Túto situáciu vyjadrila jedna z respondentiek výskumu nasledovne:

„...myslím si, že to, čo môžeme urobiť je, že napriek tomu, že tu máme tak širokú definíciu sociálnej inovácie, si jednoducho povieme, že najdôležitejšie teraz pre nás v tejto dobe sú tieto tri veci a tri ciele a na tieto sa ideme sústrediť. A napriek tomu, že tu máme aj x ďalších vecí, tak my sa ideme sústrediť na tieto tri. A tieto ideme podporovať, a tieto ideme vyriešiť a do riešenia týchto troch dáme teraz všetko. A keď sa posunieme v riešení týchto, tak sa posunieme k ďalším“.

V diskusii o sociálnych inováciách je podľa viacerých respondentov výskumu potrebné sústrediť sa na vysvetľovanie adjektíva „sociálna“ v spojení sociálna inovácia. Vnímanie konceptu sociálnej inovácie je v mnohých prípadoch zúžené na oblasť sociálnej pomoci alebo sociálnych služieb, pričom spektrum ďalších oblastí, v súvislosti s ktorými môžu sociálne inovácie zohrávať zásadnú úlohu, sú opomínané. Adjektívum „sociálna“ preto treba vnímať v kontexte „spoločenská“ a systematicky upozorňovať na príklady dobrej praxe, ktoré prekračujú úzke vnímanie slova „sociálny“.

V súvislosti so systematickou prezentáciou dobrej praxe treba upozorniť, že informovanosť o sociálnych inováciách je značne nevyvážená. Často sú ako sociálna inovácia prezentované iniciatívy, ktoré viaceré z kritérií sociálnej inovácie nespĺňajú. Obyčajne ide o inovatívnu službu/produkt, mnohokrát však bez zásadnej kapacity reorganizovať existujúce vzťahy a rozloženie pozícií zapojených aktérov. Príklady dobrej praxe, ktoré túto a ďalšie charakteristiky sociálnej inovácie plnia, sú nezriedka v diskurze o sociálnych inováciách vynechané.

Dôvodov môže byť viacero. Jedným je trvanie procesu sociálnej inovácie. Kým sa sociálnu inováciu podarí navrhnuť, overiť, vyhodnotiť a škálovať (prípadne dosiahnuť systémovú zmenu) uplynie veľmi dlhý čas, za ktorý mnohí pozabudnú, že v podstate stále ide o inováciu. Ďalším problémom sú nedostatočné kapacity na strane realizátorov mnohých zásadných iniciatív svoju prácu komunikovať. Základným komunikačným kanálom sa rýchlo stávajú sociálne siete, ktorých zvládnutie vyžaduje špecifické zručnosti, ktoré mnohí nemajú a nemajú ani dostatok zdrojov, prostredníctvom ktorých by túto činnosť mohli zabezpečovať. Prostredie sa tiež často stáva neprehľadným, nakoľko pojem „sociálna inovácia“ je často devalvovaný aj iniciatívami, ktorých realizátori pochopili marketingový potenciál termínu a používajú ho v súvislosti s bežnými a pomerne banálnymi aktivitami.

Spoločným menovateľom iniciatív, ktoré sú konsenzuálne považované za úspešné sociálne inovácie, je výrazná odborná a osobnostná pripravenosť realizátorov inovácie a silná opora v dátach a v odbornej literatúre. Podmienkou je schopnosť pochopiť problematiku z viacerých aspektov, k čomu môže významne prispieť i multidisciplinárne zloženie realizačných tímov. Princíp multidisciplinarity v riešení spoločenských výziev však nie je na Slovensku plnohodnotne etablovaný a často naráža na striktné vymedzené hranice jednotlivých disciplín.

Významnú argumentačnú a vedomostnú bázu ponúkajú antropologické metódy skúmania, ktoré sa sústreďujú na skúmanie postojov zapojených skupín. Využitie antropologického výskumu ponúka detailné poznanie situácie zapojených skupín, teda i cieľovej skupiny sociálnej inovácie. Práve detailné poznanie situácie cieľovej skupiny a načúvanie potrebám cieľovej skupiny realizáciu sociálnych inovácií významne legitimuje a zvyšuje jej kredibilitu.

Realizácia sociálnej inovácie je často motivovaná snahou zvýšiť dopad jednotlivých opatrení. Preto iniciátori sociálnej inovácie hľadajú nové spôsoby a nové usporiadanie, prostredníctvom ktorých by

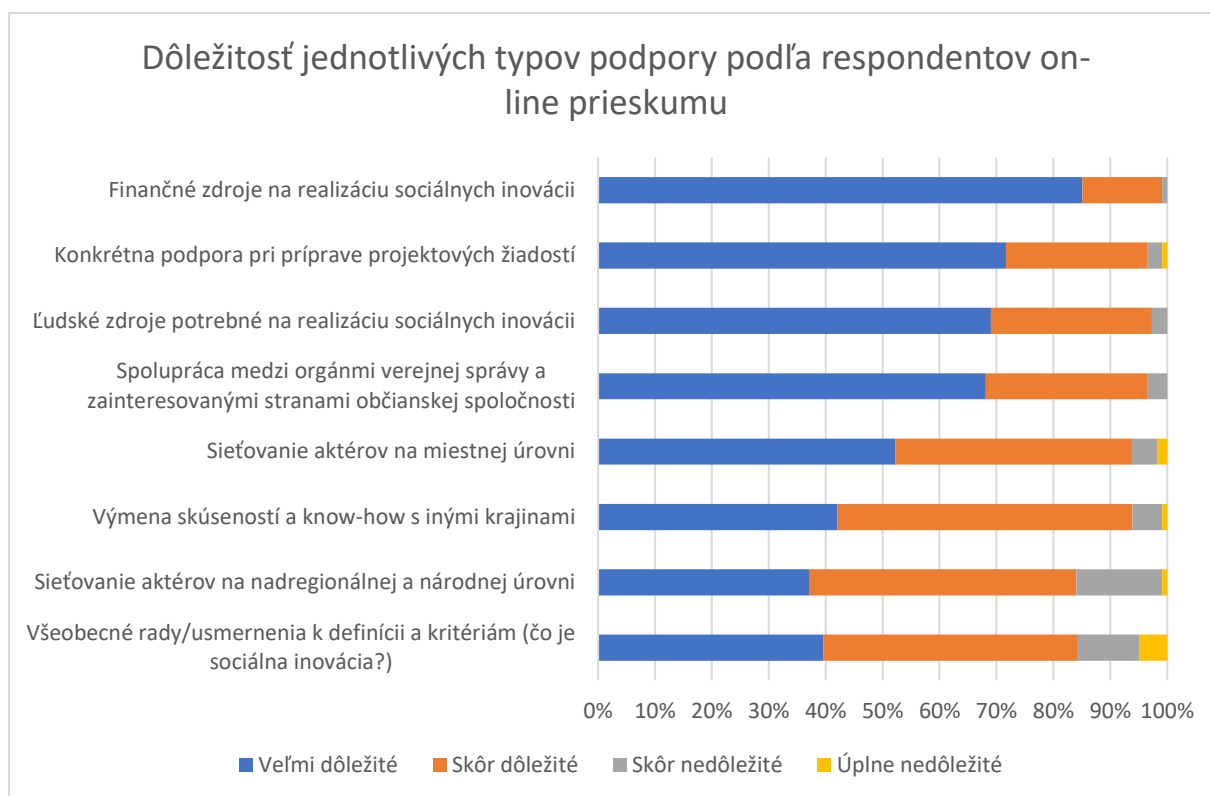
dopad realizovaných aktivít mohol byť posilnený. Je vhodné, ak je kapacita nových riešení demonštrovaná prostredníctvom jednoznačných argumentov, ktoré sú výsledkami dopadových hodnotení. Hodnotenie a meranie dopadov má však v našom prostredí iba slabú tradíciu. Meranie dopadu je často zamieňané s dosahovaním iných typov ukazovateľov, pričom komplexnosť, ktorá je hlavným princípom merania a hodnotenia dopadu, je často ignorovaná. Možnosti realizovať meranie a hodnotenie dopadov sú často limitované ich časovou a finančnou náročnosťou, na ktorú je pripravených len málo iniciatív. Problémom je aj nesprávne presvedčenie o tom, že meranie a hodnotenie dopadov je súčasťou záverečnej fázy, pričom metodológiu hodnotenia a typy pozorovaných premenných je potrebné identifikovať v úvodných fázach realizácie. Rovnako využitie experimentálnych metód hodnotenia postavených na zapojení kontrolnej skupiny je na nízkej úrovni. Dôvodom nie je iba nízka miera domácej expertízy tento typ hodnotenia realizovať, ale najmä nedostatok finančných zdrojov potrebných pre tento typ hodnotení, náklady spojené s realizáciou takého typu hodnotenia (ktoré musia zahrnúť aj náklady spojené so zapojením kontrolnej skupiny) obyčajne nepatria medzi oprávnené výdavky projektov.

(Ne)prítomnosť podporných nástrojov pre realizáciu sociálnych inovácií na Slovensku

Hodnotenia verejných politík zameraných na podporu podnikania, inovácií a zručností realizovaných v zahraničí naznačujú, že je možné identifikovať tri podmienky úspechu akéhokoľvek podnikateľského nápadu. Ide o interné kapacity tímu realizátorov, externé prostredie a víziu majiteľa podniku. Uvedené podmienky je možné naplniť cielenými opatreniami, akými sú mentoring, vzdelávanie, podporné prostredie ponúkajúce cielené intervencie, ako aj aktívne využívanie efektu rolových modelov (SAPIE, 2017). Napriek tomu, že uvedené sa týka prioritne podpory podnikateľských iniciatív, návrhy je možné analogicky uplatniť aj v súvislosti s podporou sociálnych inovácií. Tiež je potrebné skonštatovať, že uvedené sa v mnohom a nezávisle zhoduje s názormi respondentov on-line prieskumu a rozhovorov realizovaných za účelom prípravy tejto správy.

Jedna z tém tak on-line prieskumu, ako i rozhovorov sa týkala typov podpory, ktoré sú z pohľadu respondentov pre rozvoj sociálnych inovácií potrebné. Je dôležité skonštatovať, že zistenia zozbierané prostredníctvom on-line dotazníka a prostredníctvom rozhovorov sa čiastočne odlišujú. Odlišnosti sa však netýkajú až tak zoznamu jednotlivých nástrojov a typov podpory, ako ich zoradenia a prioritizácie.

Prístup k finančným zdrojom potrebným na realizáciu sociálnej inovácie obe skupiny považujú za kľúčový. Zatiaľ čo respondenti on-line dotazníka finančnú podporu postavili vysoko nad ostatné typy podpory (pozri graf 5), medzi respondentmi rozhovorov je priorita kladená na iné typy podpory. Uprednostnenie iného typu podpory (detaily pozri nižšie) určite neznamena, že peniaze nie sú považované za dôležité. Respondenti rozhovorov na základe aj vlastných skúseností však veria, že ak sú naplnené kvalitatívne podmienky sociálnej inovácie, tak peniaze skôr alebo neskôr prídu.

Graf 5: Dôležitosť jednotlivých typov podpory podľa respondentov on-line prieskumu, zdroj: vyhodnotenie on-line prieskumu

Respondenti rozhovorov tiež upozorňujú na potrebu financovania všetkých fáz sociálnej inovácie, nakoľko aktuálne je dôraz kladený najmä na pilotnú fázu, pričom ostatné fázy, ako fáza výskumu alebo škálovania, zostávajú v úzadí a je veľmi ťažké na tieto fázy získať finančné prostriedky.

Explicitná podpora sociálnych inovácií z verejných zdrojov nie je na Slovensku bežná. Napriek tomu, že pre projekty podporené z prostriedkov EŠIF by orientácia na inovačné postupy mala byť automatickou súčasťou, v súvislosti s podporou sociálnych inovácií z prostriedkov európskych štrukturálnych fondov v programovom období 2014 – 2020 je možné spomenúť len dve výzvy¹⁴. Obe sa sústredili na podporu sociálnej inovácie vo fáze vývoja alebo pilotného overenia, čo potvrdzuje tvrdenia respondentov výskumu.

Prvá bola realizovaná v kontexte Operačného programu Výskum a inovácie. Jej základným cieľom bola podpora sociálnej inovácie v prostredí mikro-, malých a stredných podnikov za účelom ich komercializácie a uplatnenia na trhu. Potenciál komerčného využitia sociálnej inovácie v hodnotiacich kritériách výzvy bol vnímaný ako kľúčový, čím bolo spektrum možných sociálnych inovácií významne obmedzené. Po uzatvorení výzvy samotní realizátori výzvy volali po potrebe zjednodušiť prístup k financiám a sústrediť sa na alternatívne formy financovania, ktoré umožňujú menej striktný prístup. Napriek energii, ktorá bola do prípravy výzvy investovaná, bola výzva zrušená a finančné prostriedky boli realokované v prospech iných projektov. Ako uviedla jedna z respondentiek realizovaných rozhovorov: „...peniaze nie sú problém, otázka je ich dostupnosť.“

¹⁴ Prvá bola realizovaná v kontexte operačného programu Výskum a inovácie. Jej základným cieľom bola podpora sociálnej inovácie v prostredí mikro-, malých a stredných podnikov za účelom ich komercializácie a uplatnenia na trhu. Potenciál komerčného využitia sociálnej inovácie v hodnotiacich kritériách výzvy bol vnímaný ako kľúčový, čím bolo spektrum možných sociálnych inovácií významne obmedzené. Po uzatvorení výzvy samotní realizátori výzvy volali po potrebe zjednodušiť prístup k financiám a sústrediť sa na alternatívne formy financovania, ktoré umožňujú menej striktný prístup. Napriek energii, ktorá bola do výzvy investovaná, bola výzva zrušená a finančné prostriedky boli realokované v prospech iných projektov. Druhou je výzva realizovaná v kontexte operačného programu Ľudské zdroje, táto však v čase prípravy tejto správy bola stále v procese hodnotenia, nie je preto možné skonštatovať, aký typ sociálnych inovácií táto prioritne podporila.

Druhou je výzva realizovaná v kontexte operačného programu Ľudské zdroje, táto však v čase prípravy tejto správy bola stále v procese hodnotenia, nie je preto možné skonštatovať, aký typ sociálnych inovácií táto prioritne podporila.

Otázkou tiež zostáva, akým spôsobom by finančné prostriedky mali byť prerozdeľované. Aktuálne na Slovensku poznáme výber realizovaný na základe žiadosti bez nutnej potreby osobnej obhajoby. Prax krajín s vyšším inovačným potenciálom však naznačuje, že existujú aj iné, rovnako úspešné alebo aj úspešnejšie spôsoby (pozri aj informácie v predchádzajúcej podkapitole). Pri určovaní spôsobov prerozdeľovania finančných prostriedkov je potrebné striktne rozlišovať fázy sociálnej inovácie, ktoré majú byť predmetom podpory a tiež rozlišovať medzi podporou konkrétnych sociálnych inovácií v konkrétnej oblasti a podporou ekosystému sociálnych inovácií.

V hodnotení prínosu sociálnych inovácií v krajinách Európskej únie (EK, 2017) sa uvádza, „že v poslednom desaťročí sa síce vynaložilo veľa úsilia na urýchlenie procesu rozširovania sociálnych inovácií, ale väčšina známych iniciatív akoby uviazla vo fáze podnetu, návrhu a prototypu¹⁵“. Tento výsledok určite súvisí aj s typom finančnej podpory, ktorá je najľahšie dostupná.

V súvislosti s úvodnými alebo rannými fázami sociálnej inovácie, počas ktorých je identifikovaný typ reakcie na určenú sociálnu výzvu a je navrhnutý spôsob jej riešenia, je za efektívny nástroj možné považovať formáty bežne využívané v startupovom prostredí, teda tzv. „challenges day“ alebo hackathony, kedy v rámci určeného času majú účastníci úlohu navrhnúť spôsob riešenia určeného problému. Jednotlivé návrhy sú následne prezentované pred odbornou porotou a najslubnejšie návrhy dostávajú finančnú podporu potrebnú na rozpracovanie návrhov. Pridanou hodnotou uvedeného formátu je príležitosť prepojiť ľudí aktívnych v rôznych oblastiach a sektoroch, práca v multidisciplinárnych tímoch a veľká sloboda navrhovaných riešení. Návrhy na riešenie určených spoločenských problémov je, samozrejme, možné získať aj prostredníctvom tradičných výziev na predkladanie projektov, variabilita, rozličnosť a odvážnosť riešení navrhnutých počas týchto špecializovaných podujatí je obyčajne v porovnaní s bežnými žiadosťami o podporu vyššia.

Ťažisko finančnej podpory určenej v prospech sociálnych inovácií, samozrejme, nemôže byť postavené na realizácii hackathonov a podpore len úvodných fáz sociálnych inovácií. Identifikácia dostatočného množstva možných riešení, z ktorých viaceré môžu prekračovať bežné zaužívané konvencie, a systém ich financovania je len jedným z viacerých komponentov finančnej podpory, ktorý musí byť prístupný a vhodný tak pre fázu identifikácie a navrhovania prístupov, ich pilotovania, testovania, škálovania, ako i prenosu na systémovú úroveň, pričom finančnú podporu je potrebné nastaviť tak, aby jednotlivé fázy mohli na seba nadväzovať a nebolo by potrebné čeliť zbytočným prerušeniam procesu.

V akademickej literatúre (Lane, 2017) sa orientácia na podporu sociálnych inovácií v ich ranných fázach vysvetľuje redukcionalistickým výkladom sociálnej inovácie, ktorá je pripodobňovaná k startupom, teda rýchlo rastúcim podnikom, a z neho plynúca klamlivá nádej na nájdenie „sociálnych jednorožcov“ schopných rýchleho rastu. Podľa mnohých však ide o nedorozumenie, ktoré má korene v „ideológii inovácií“ (Johar, 2017), podľa ktorej je mantra „inovovať, inovovať, inovovať“ odpoveďou na akýkoľvek problém.

Ďalšia otázka, ktorá sa v súvislosti s finančnou podporou otvára, sa týka spôsobu, akým by mali byť návrhy riešenia spoločenských výziev kultivované a rozvíjané. V predchádzajúcom texte je uvedené, že jedným zo spoločných menovateľov úspešných sociálnych inovácií je ich silná opora v dátach a odbornej literatúre. Každá z organizácií, ktoré majú skúsenosti s realizáciou úspešnej sociálnej inovácií, hovorí o významných zdrojoch a energii, ktoré boli investované do získania potrebných

¹⁵ Teda v prvej fáze.

informácií, dát a poznania. Toto je obvyčajne realizované nad rámec bežných úloh a na úkor osobného života zapojených jednotlivcov. Ide o fázu, ktorá predchádza obdobiu pilotovania sociálnej inovácie, a na ktorú je obvyčajne veľmi náročné získať akúkoľvek finančnú podporu. Podľa viacerých respondentov výskumu by sa zvýšená pozornosť voči tejto fáze mohla prejavovať prostredníctvom vyššej kvality a pripravenosti pilotného overenia navrhovaných riešení. V súvislosti s finančnou podporou z prostriedkov EŠIF je možné uvažovať aj o podpore realizovanej prostredníctvom tzv. jednotkovej sumy, ktorá je jednou z možností zjednodušeného vykazovania výdavkov z prostriedkov EŠIF.

V súvislosti s prerozdeľovaním finančných prostriedkov je vhodné otvoriť aj tému sprostredkovateľa finančných zdrojov. Ako je uvedené v predchádzajúcom texte, aktuálne nastavenie prerozdeľovania finančných zdrojov EŠIF neposkytuje možnosti pre osobný kontakt so žiadateľom, rovnako systém práce a organizačná kultúra jednotlivých ministerstiev a etablovaných sprostredkovateľských orgánov svojich zamestnancov neinspiruje k hľadaniu informácií z terénu, prípadne k stretávaniu sa a prepájaniu s terénom. Bolo by preto vhodné uvažovať o zapojení neverejných sprostredkovateľov, ktorí vedú vytvárať a realizovať flexibilnejšie štruktúry a na výzvy prichádzajúce z terénu reagovať responzívnejšie. Volanie po vyňatí prerozdeľovania finančných prostriedkov z centrálnej úrovne ministerstva bolo v rozhovoroch s respondentmi a respondentkami pomerne prítomné. Ozývali sa hlasy argumentujúce v prospech regionálnych samospráv, častejšie však boli hlasy argumentujúce v prospech etablovaných nadácií, ktoré s prerozdeľovaním finančných prostriedkov (aj z verejných zdrojov) a podporou sociálnych inovácií majú skúsenosti. Uvedené zistenie ilustruje vyjadrenie:

„...takže skôr si myslím, že keby sa to fakt celé dalo do rúk niekomu, kto pozná ten priestor, pozná celý ekosystém, rozumie, ako to funguje, pozná tých ľudí, ktorí tu sú. A vie o tých všetkých dobrých veciach, ktoré sa dejú, takže vie určiť aj nejakú referenčnú kvalitu...“

V súvislosti s realizáciou finančnej podpory určenej v prospech sociálnych inovácií je teda potrebné skonštatovať, že nejde len o samotný rozsah finančných prostriedkov, ale najmä o ich dostupnosť, spôsob prerozdeľovania, nasmerovanie voči všetkým fázam sociálnej inovácie a kanály, prostredníctvom ktorých sú rozdeľované.

Na rozdiel od respondentov on-line prieskumu sa najčastejšie žiadaná forma podpory zo strany respondentov a respondentiek rozhovorov týkala nástrojov zameraných na prepájanie a sieťovanie aktérov, pravidelné zdieľanie skúseností a mentoring.

Viacerí z respondentov uviedli, že sociálne inovácie, ktoré realizovali alebo realizujú, vznikli najmä vďaka tomu, že mali možnosť sa stretnúť a rozprávať s ľuďmi, ktorí boli pre nich inšpiratívni. Preto volajú po vytvorení a udržiavaní platformy, ktorej hlavnou úlohou by bolo systematicky prepájať a sieťovať jednotlivcov z najrôznejších oblastí a sektorov, za účelom posilňovania ich potenciálu, vzájomnej inšpirácie a vytvárania synergii v ich individuálnych snahách. Ľudia aktívni v prostredí sociálnych inovácií určite cítia potrebu stretávať sa a zdieľať svoje skúsenosti.

Ako uviedla jedna z respondentiek:

„...bolo to veľmi dávno, keď som ešte začínala a riešili sme nejaké malé projektíky, tak Centrum pre filantropiu malo takú myšlienku, že začne spájať takých tých bardov sociálnej oblasti, ako Slavoj Krúpa, pani Woleková, neviem, kto všetko tam bol, s takými, že novoobjavenými nami, takými mladými nádejami, ktoré objavili cez nejaké malé projektíky. Mali sme niekoľko takých stretnutí, kde sme len sedeli za nejakým stolom a bavili sme sa o rôznych veciach. A pre mňa to bolo strašne vzácne a doteraz si na to pamätám, a doteraz z toho čerpám....“

Okrem niekoľkých iniciatív, realizovaných najmä v nadačnom prostredí, systematické sieťovanie ľudí a organizácií aktívnych v oblasti sociálnych inovácií na Slovensku neexistuje. Aktivity, ktoré sú sporadicky realizované, majú skôr organický charakter, prípadne vyplývajú z realizácie nejakého

projektu. Najvýraznejšiu úlohu v sieťovaní sociálnych inovátorov na Slovensku určite zohráva nadácia Pontis, ktorá sa v téme sociálnych inovácií dlhodobo profiluje a tému presadzuje aj v podnikateľskom prostredí. Venuje sa aj mapovaniu sociálnych inovátorov a významnú energiu venuje diskusii o sociálnych inováciách.

Sieťovanie a vytváranie príležitostí pre fyzické stretávanie sa môže pôsobiť ako nenápadná a nenáročná aktivita, ktorej realizácia nevyžaduje vysokú mieru expertízy. Opak je však pravdou. Dôležitou zručnosťou pri realizácii podobných aktivít je prepájanie rôznych skupín jednotlivcov aktívnych v rôznych sektoroch, oblastiach alebo prostrediach, aby sa každá z týchto skupín v spoločnej diskusii cítila bezpečne. Každý z nás žije vo vlastnej „bubline“, v ktorej sa stretáva s ľuďmi s podobnými skúsenosťami, záujmami a názormi. Vystúpenie z tejto bubliny nemusí byť vždy pohodlné, úlohou organizátora podujatí zameraných na prepájanie jednotlivých skupín je proces prepájania sprostredkovať tak, aby sa žiadna so skupín necítila podceňovaná alebo nepochopená. S tým súvisí aj schopnosť ovplyvňovať kultiváciu spoločného jazyka. Uvedeného problému sa dotkli viacerí respondenti rozhovorov, pričom názory je možné ilustrovať prostredníctvom dvoch vyjadrení:

„...je dôležité aj napomôcť, aby sa všetci zúčastnení bavili tým istým jazykom a všetci rozumeli kódom tohto jazyka. Myslím si, že to, že si ľudia rozumejú, nie je automatické a táto téma je veľmi podceňovaná. Je veľmi podcenené, že ako veľmi si títo ľudia niekedy vôbec nerozumejú a pritom rozprávajú o tom istom a možno by si aj chceli rozumieť. Potom sa cítia úplne stratení a celá snaha je zbytočná.“

„...a problémom je tiež, že často vôbec nevieme diskutovať. Nemáme spoločný slovník, ale často ani ochotu premýšľať, čo druhá strana pod daným termínom myslí. Hýbeme sa vo svojich schematických predstavách, a z toho často plynie množstvo nedorozumení...“

Zistenia potvrdili prítomnosť veľkého množstva povšimnutiahodných a cenných iniciatív s obrovským inovačným potenciálom. Väčšina týchto iniciatív však zostáva v širšom prostredí neviditeľná. Najčastejším dôvodom sú limitované kapacity, či vo finančnom alebo personálnom zmysle. Vzdelávanie alebo podpora vo forme mentoringových alebo inkubačných programov takmer neexistuje, ich realizácia má skôr sporadický charakter. Výraznou iniciatívou v tejto oblasti je Social Impact Award, ktorá je súčasťou medzinárodnej siete. Táto však v ostatnom období prešla viacerými zmenami v súvislosti s promotérom, jej viditeľnosť a dopad boli v ostatnom období oslabené.

Dôkazom potreby tohto typu podpory sú aj ďalšie vynárajúce sa iniciatívy ako inkubačný program „BeTheChange“ realizovaný Coworkingom Cvernovka alebo program Social Innovation Relay realizovaný organizáciou Junior Achievement Slovensko. Výraznou pridanou hodnotou uvedených programov je ich orientácia na mladých ľudí, ich kapacita talentovaných mladých ľudí identifikovať a pracovať s nimi na vývoji nimi navrhovanej sociálnej inovácie.

Podobné programy, ktoré by oslovovali ďalšie skupiny potenciálnych sociálnych inovátorov na Slovensku, aktuálne neboli identifikované.

Medzeru môžu zaplniť organizácie ako je napr. Ashoka. Tieto sa sústreďujú na podporu lídrov, ktorí svojou činnosťou a aktivitami pozitívne ovplyvňujú riešenie rôznych spoločenských výziev. Realizácia tohto typu programov na Slovensku však naráža na otázky finančnej udržateľnosti, preto je viditeľnosť podobných programov na Slovensku pomerne marginálna.

Podľa viacerých respondentov by dobrým nástrojom na zdieľanie skúseností mohlo byť aj detailné popísanie prípadových štúdií o realizovaných sociálnych inováciách. Detailná analýza jednotlivých príkladov by mohla pomôcť pochopiť bariéry na ceste za sociálnou inováciou, signály rýchlejšie rozoznať a následne prijať lepšie rozhodnutia. Ako uviedla jedna z respondentiek rozhovorov:

„...pretože tých prekážok je nesmierne veľa. Každý krok dopredu bol boj s nejakým systémom. Možnosť dozvedieť sa, ako v danej situácii reagujú alebo reagovali iní by nám veľmi pomohla...”

Vážny problém pri realizácii sociálnych inovácií je nedostatok vhodného ľudského kapitálu. Kategória „Ľudské zdroje potrebné na realizáciu sociálnych inovácií“ bola v on-line prieskume označená ako druhý najdôležitejší typ podpory sociálnych inovácií. Problém je prítomný najmä na regionálnej úrovni, nakoľko mnohé regióny trpia trendom výrazného úniku mozgov. Na druhej strane je v mnohých prípadoch podceňovaná personálna politika organizácií a snaha vyhľadávať talenty. Organizácie, ktorým sa darí vytvárať funkčné a efektívne tímy, jednohlasne tvrdia, že ich výberové konania sú otvorené takmer permanentne a do vyhľadávania vhodných zamestnancov investujú nemálo energie a času. Je tiež potrebné poznamenať, že nie každá organizácia si môže dopriať dostatok času na vyhľadanie najvhodnejšieho možného kandidáta, nakoľko mnohé sú tlačené časovými harmonogramami realizovaných projektov a nedostatkom finančných zdrojov, ktoré by dovoľovali udržať zamestnanca aj mimo obdobia ich finančného krytia. Tie organizácie, ktoré si takúto výhodu môžu dovoliť a výberové konanie realizujú takmer nepretržite, tvrdia, že takmer vždy sa im podarí nájsť niekoho naozaj talentovaného so silným inovačným potenciálom, a to aj v regiónoch, ktoré sú zaradené do zoznamu najmenej rozvinutých okresov.

Na základe realizovaných rozhovorov je možné tvrdiť, že vážnejšou výzvou sú ľudské kapacity organizácií, ktorých personálnu politiku sociálni inovátori nemajú možnosť ovplyvniť. Ide o zástupcov najrôznejších zúčastnených skupín, ktorí sú pre realizáciu sociálnej inovácie kľúčové. Situácia je ilustrovaná prostredníctvom výpovede jedného z respondentov, ktorý realizuje sociálnu inováciu s regionálnym dosahom:

„...zistili sme, žiaľ, že na miestnej úrovni často nie je dostatočne veľa tých šikovných ľudí, čo ten produkt vytvoria iba takým jednoduchým nakopnutím. Bolo zaujímavé, že niekedy sme museli prísť my, zvonku, aby sme dali za stôl tých správnych ľudí, ktorí nikdy za stolom spolu nesedeli. Napriek tomu, že sa stretávajú takmer permanentne, keďže sú z jednej obce. Urobili sme prvé výkopové stretnutie, rozuzlili tam zopár problémov, o ktorých všetci vedeli. Tí ľudia si ale bez nás za stôl nesadli. Keď sme prišli o pol roka, tak sme zistili, že sa nič nespravilo, čiže bolo tam treba, alebo je tam treba, oveľa väčšie sprevádzanie ako sme čakali...”

Tí ľudia sa bez nás vôbec nevedeli štruktúrovať, nevedeli si povedať „Okej toto je problém, toto je cieľ a teraz poďme realizovať tieto kroky a problém za problémom“. Oni proste si sadli a dve hodiny sa každý cez každého sťažuje. Ale nestane sa nič...”

Na základe vyššie uvedeného je možné konštatovať, že prítomnosť podporných nástrojov potrebných pre realizáciu sociálnych inovácií na Slovensku je skôr limitovaná. Okrem náročného prístupu k finančným zdrojom neexistuje ani formalizovaná platforma, prostredníctvom ktorej by mohlo dochádzať k sieťovaniu a výmene skúseností. Tieto úlohy by malo zastávať pripravované kompetenčné centrum sociálnych inovácií. Viacerí respondenti však vyjadrili svoje obavy v súvislosti s mierou otvorenosti, zmysluplnosti a adresnosti pripravovaného nástroja, v prípade ak tento bude realizovaný výlučne štátnou správou. Vyjadrenia v zmysle „...neviem si predstaviť, že keď to budú robiť ministerstvá, ako to dopadne...” je možné považovať za pomerne bežné. Realizáciu kompetenčného centra v multisektorovom partnerstve je preto možné považovať za ultimátnu podmienku pre prijatie a akceptáciu tohto nástroja v komunite sociálnych inovátorov.

5. Kontext funkcií v prostredí sociálnych inovácií

Posúdenie kontextu funkcií v prostredí sociálnych inovácií sa zaoberá pomenovaním hlavných aktérov sociálnych inovácií a vymedzuje úlohy, ktoré by jednotlivé sektory v snahe vytvárať podporný ekosystém sociálnych inovácií mali naplňať.

Nositelia sociálnych inovácií na Slovensku

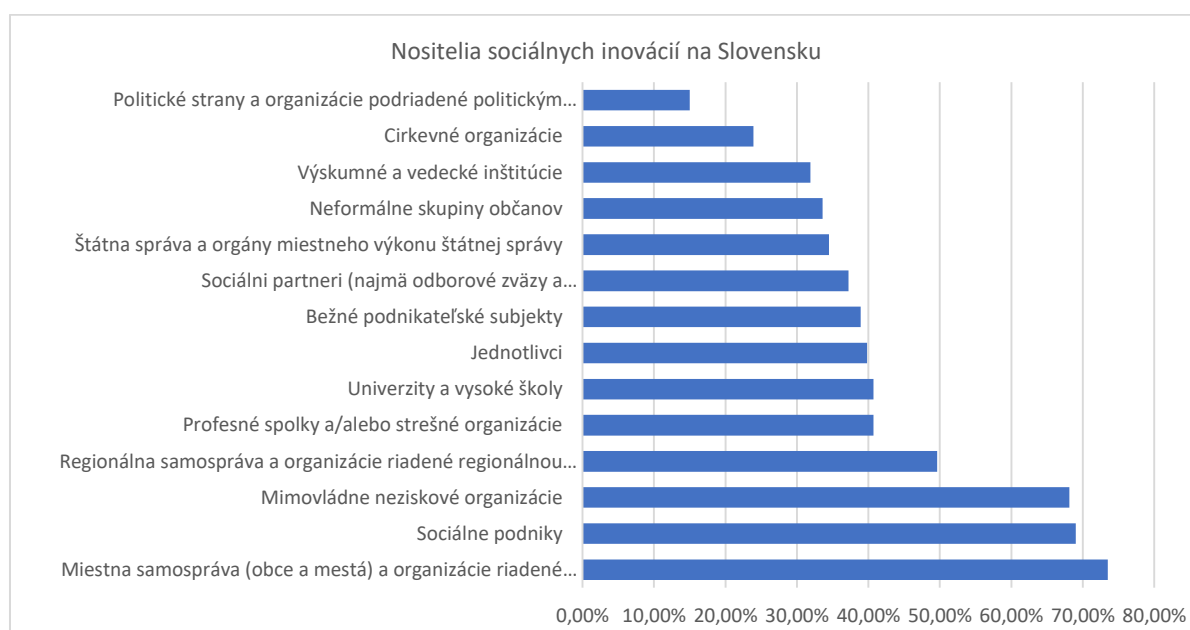
Problematika sociálnych inovácií je v medzinárodnom diskurze vo veľkej miere asociovaná so sektorom sociálnej ekonomiky.

Napriek tomu, že tento sektor je v súvislosti so sociálnymi inováciami považovaný za silného hráča aj na Slovensku, zistenia realizovaného prieskumu a realizovaných rozhovorov jeho dominanciu jednoznačne nepotvrdili.

V on-line prieskume bola za najvýraznejšieho nositeľa sociálnych inovácií označená miestna samospráva. Subjekty sociálnej ekonomiky (teda sociálne podniky a mimovládne neziskové organizácie) boli označené až ako ďalšie v poradí (pozri graf 6).

V súvislosti s interpretáciou zistení on-line prieskumu je potrebné skonštatovať, že viaceré uvedené kategórie sa môžu vzájomne prekrývať (napr. „neformálne skupiny občanov a jednotlivci“ alebo „univerzity a výskumné a vedecké inštitúcie“), preto môže byť pozícia konkrétneho sektora v konečnom súčte výsledkov oslabená. Prezentácia zistení tiež nezohľadňuje otázku vlastnej percepcie respondentov. Významnú časť respondentov on-line prieskumu tvorili zástupcovia registrovaných sociálnych podnikov a samospráv, čo mohlo výsledky zisťovania ovplyvniť. Napriek existujúcim limitom výsledky on-line prieskumu poskytujú cennú ilustráciu o vnímaní jednotlivých sektorov v súvislosti so sociálnymi inováciami.

Jednoznačnú dominanciu subjektov sociálnej ekonomiky však nepotvrdili ani zistenia kvalitatívnych rozhovorov. Mimovládne neziskové organizácie za jednoznačného lídra sociálnych inovácií označovali najmä organizácie mimo ich prostredia, najmä respondenti z prostredia samosprávy. Títo respondenti mimovládne organizácie označovali ako zásadný zdroj inšpirácie („my všetky tie nápady, čo máme, sú z mimovládneho sektora“).

Graf 6: Nositelia sociálnych inovácií na Slovensku, zdroj: vyhodnotenie on-line prieskumu

Na druhej strane boli respondenti z prostredia mimovládneho sektora vo svojich vyjadreniach rezervovanejší. Postoj ilustruje vyjadrenie:

„ ...Kto je lídrom? No, samozrejme, že by som mala tendenciu povedať, že mimovládne organizácie, ale skôr by som si položila otázku, že ktorí ľudia tam sú. Čiže neviem to vyjadriť nejako štatisticky, že kto je najrelevantnejší. Pre mňa je to skôr o ľuďoch, ktorí tam sú...”

Respondenti rozhovorov, rovnako ako respondenti on-line prieskumu, vnímajú významný inovačný potenciál v prostredí samosprávy. Rolu samosprávy však vnímajú najmä v pozícii subjektu, ktorý vytvára podmienky pre realizáciu sociálnych inovácií a nie nutne subjektu, ktorý ich realizuje.

Dominantnú pozíciu miestnej samosprávy potvrdili aj zistenia prieskumu o sociálnych inováciách a sociálnych podnikoch, ktorý v máji 2020 pre potreby nadácie Pontis realizovala agentúra Focus na reprezentatívnej vzorke 1011 respondentov.

Úlohy jednotlivých zainteresovaných skupín pri tvorbe podporného prostredia

Napriek zachyteným pochybnostiam voči kapacite mimovládnych neziskových organizácií, existuje dostatok dôkazov, ktoré argumentujú, že práve tieto často fungujú ako výskumno-vývojové laboratórium sociálnych inovácií.

Viacerí respondenti prieskumu tvrdia, že mimovládne organizácie zohrávajú absolútne kľúčovú úlohu v identifikácii spoločenského problému, na ktorý sociálne inovácie reagujú. Tieto sú obvyčajne prvé, ktoré na existenciu nejakého spoločenského problému upozorňujú. Majú najbližšie k núdzným ľuďom, rozumejú, čo títo ľudia potrebujú a vedia, prečo sa títo k svojim potrebám nevedia dostať. Pozícia a úloha mimovládnych neziskových organizácií je kľúčová a štát by mal vynaložiť dostatok zdrojov potrebných na budovanie ich kapacít.

Je však tiež jasné, že na uvoľnenie plného potenciálu sociálnych inovácií je potrebné hranice tretieho sektora prekročiť. Napokon zistenia realizovaného prieskumu a vysoký dôraz na kapacity miestnej samosprávy sú dôkazom, že vykročenie z prostredia tretieho sektora sa už začalo.

Miestna samospráva na Slovensku musí neustále balansovať medzi situáciou vysoko decentralizovaného výkonu verejnej správy, teda veľkým množstvom priamych a prenesených kompetencií, ktoré musí plniť, a situáciou nedokončenej finančnej decentralizácie, v rámci ktorej má miestna samospráva len obmedzené kapacity ovplyvňovať výšku svojho rozpočtu. Vzhľadom na vysokú mieru regionálnych disparít mnohé miestne samosprávy, najmä z prostredia najmenej rozvinutých regiónov, čelia tzv. inštitucionálnej prázdnote, teda stavu, kedy na ich území alebo v blízkom okolí neexistujú iné formálne inštitúcie alebo neformálne iniciatívy, ktoré by boli schopné zabezpečovať aspoň výsek zo širokého spektra potrebných služieb. Mnohé miestne samosprávy sa tak nedobrovoľne ocitli v situácii, keď v záujme svojich obyvateľov vykonávajú aj tie úlohy, ktoré nemajú povinnosť vykonávať, a na ktoré nemajú finančné prostriedky. Táto situácia na strane jednej skupiny obcí vedie k veľkej a rastúcej frustrácii, na strane druhej skupiny k mobilizácii inovačného potenciálu. Prax naznačuje, že menšie samosprávy jednotlivé iniciatívy vedúce k sociálnym inováciám realizujú sami, v prípade väčších samospráv dominuje trend zameraný na podporu iných aktérov a vytváranie prostredia, ktoré vznik a rast sociálnych inovácií podporuje.

Ako uviedla respondentka reprezentujúca väčšiu samosprávu:

„... proste, ak tu niečo funguje, tak sa podme spojiť. My tomu dáme peniaze a mimovládny obsah a know-how. Jasné, že s mimovládkami aj s ďalšími spolupracujeme. Aj sa nimi inšpirujeme a snažíme sa rozširovať to, čo robia a posilniť ich kapacity...”

Sektor, ktorý v diskusii o sociálnych inováciách zostáva často prehliadaný, je podnikateľský sektor. Netreba zabúdať, že viaceré zo zásadných sociálnych inovácií, ktoré sa podarilo dostať na systémovú úroveň, bolo realizovaných práve v prostredí podnikateľského sektora a inovácie boli šírené prostredníctvom trhu. Ide o sociálne inovácie, ktoré boli začlenené do obchodného modelu a mierili na zmenu myslenia investorov a spotrebiteľov. Medzi úspešné príklady je možné zaradiť aktuálne už plnohodnotne etablovaný princíp „fair trade“, „čistej energie“ alebo „investovania s pozitívnym spoločenským dopadom“ a iné. Je nespochybniteľné, že všetky uvedené modely, z ktorých každý bol ešte nedávno prezentovaný ako sociálna inovácia, významne ovplyvnil a ovplyvňuje spoločenské usporiadanie a spotrebiteľské správanie širokej verejnosti.

Uvedené príklady sú však aj dôkazom dôležitosti medzisektorovej spolupráce. Myšlienka fair trade nevznikla v podnikateľskom prostredí, jej pôvodom je mimovládne prostredie, ktoré reagovalo na vysokú mieru chudoby malých poľnohospodárov a na vysoké zisky obchodníkov. Z nenápadnej iniciatívy, do ktorej sa zapojili pionieri podnikateľského sektora ochotní prehodnotiť svoje dodávateľsko-odberateľské siete, sa až následne stalo celosvetové hnutie a všeobecne známy a akceptovaný princíp.

V minulosti bola zo strany Ministerstva hospodárstva vyvinutá snaha prostredníctvom európskych štrukturálnych fondov podporiť vývoj a rast sociálnych inovácií v prostredí MSP aj na Slovensku. Iniciatívu v konečnom dôsledku možno hodnotiť ako neúspešnú. Dôvodom neúspechu však určite nebolo zameranie iniciatívy, ako skôr nepripravenosť terénu na túto iniciatívu reagovať. Téma sociálnych inovácií je v prostredí MSP na Slovensku zatiaľ pomerne neznáma a existuje len veľmi málo iniciatív zameraných na osvetu a vzdelávanie v téme sociálnych inovácií v prostredí MSP a podnikateľského sektora ako takého. Jedným z mála príkladov, ktoré sa o akceptáciu sociálnych inovácií v podnikateľskom prostredí systematicky a dlhodobo pokúša, je ocenenie Via Bona v kategórii „Spoločensky inovatívna firma“, ktoré je vyhlasované nadáciou Pontis.

Vzhľadom na trend digitalizácie a využívania umelej inteligencie je potrebné akceptovať, že množstvo sociálnych inovácií má výrazný technologický charakter. Do diskusie o sociálnych inováciách je potrebné zahrnúť aj IT sektor. Tento však často potrebuje sprostredkovateľa problému, na ktorý môže následne IT sektor reagovať. Výzvou najbližšieho obdobia bude určite aj dostupnosť digitálnych riešení verejných služieb pre mnohé skupiny obyvateľov. V prípade, ak táto téma nebude urgentne zahrnutá do diskusie o sociálnych inováciách a nestane sa predmetom záujmu sociálnych inovátorov, veľké skupiny obyvateľov sa môžu ocitnúť vylúčené v prípade širokého spektra verejných služieb poskytovaných elektronicky. Otvára sa teda ďalšia významná oblasť pre realizáciu medzisektorovej spolupráce, v ktorej mimovládne organizácie priamo pracujúce s určenými skupinami ľudí budú zastávať kľúčovú úlohu aj v prípadoch, kedy nemusia byť nutne označené ako iniciátor budúcich sociálnych inovácií. Podmienkou však je, aby všetky zapojené sektory príležitosť rozoznali a pochopili benefity, ktoré medzisektorová spolupráca a práca v multisektorových a multidisciplinárnych tímoch môže prinášať.

V súvislosti s úlohami jednotlivých sektorov sa respondenti rozhovorov zhodli na potrebe vyššej angažovanosti štátnych inštitúcií, najmä samotných ministerstiev. Zistenia výskumu naznačujú, že sociálnu inováciu je takmer nemožné zrealizovať len smerom „bottom-up“, teda tlakom zdola voči relevantným orgánom, ale je potrebná aj súčinnosť a podpora „zhora“, vo forme podpornej legislatívy, schopnosti legislatívu zrozumiteľne a jednoznačne interpretovať, ochoty uvoľniť konzervatívny a rigidný výklad jednotlivých nariadení, ktorý často akúkoľvek inováciu brzdí a snahy overené inovatívne riešenia adaptovať na systémovú úroveň. Ministerstvá sa musia stať aktívnym inovačným aktérom, ktorý bude aktívne prispievať k profesionalizácii prostredia, v ktorom sú sociálne inovácie realizované. Ako uviedla jedna z respondentiek rozhovorov z prostredia samosprávy:

„...je hrozné, ako si musíme robiť všetko sami a na kolene! Podľa mňa by rola ministerstva mala byť v tom, že vydáva zrozumiteľné a aktuálne metodické pokyny a príručky. Na ministerstvách si často myslia, že vytvorili dva paragrafy v zákone a tým to končí. Nie je tam žiadna metodická práca, hej. A metodická práca, samozrejme, nie je iba o tom, že sa vydá metodika. Metodická práca je akoby aktívne vzdelávanie, a neviem čo. A toto sa jednoducho absolútne, absolútne nedeje. A toto je pre mňa, a viem že aj mnohých kolegov, extrémne kľúčové. A to je podľa mňa aj to, na čom zlyhávajú mnohé reformy.“

V zmysle teórie päťnásobnej inovačnej špirály (Provenzano, 2018) je inovácia postavená na interakcii medzi podnikateľským sektorom, verejnou správou, vládou, tretím sektorom a akademickým prostredím.

V podpore sociálnych inovácií preto netreba zabúdať na úlohy akademickej obce. Táto je aktuálne spájaná najmä s technologickým výskumom a výskumom v prírodných vedách. Každodennosť však upozorňuje, že úloha spoločenských vied je v snahách o dekonštrukciu procesov a pochopenie spoločenskej situácie nezastupiteľná. Element experimentu je v realizácii sociálnych inovácií veľmi prítomný, experiment je však potrebné vedieť nadizajnovať a vyhodnotiť, čo je doména spoločensko-vedných disciplín práce. Respondenti rozhovorov volajú po potrebe vytvoriť a zapojiť kohortu experimentálnych behaviorálnych ekonómov, ktorí by boli schopní a ochotní realizáciu sociálnych inovácií podporiť a reflektovať.

Akademická obec by tiež mohla zohrávať výraznejšiu úlohu v mapovaní situácie, spracovaní prípadových štúdií a v analýze podmienok vytvárajúcich podporné prostredie pre realizáciu sociálnych inovácií, ako aj zvyšovaní spoločenského kreditu realizovaných inovácií.

6. Kontext rolí

V prípade skúmania konkrétnej sociálnej inovácie sa v súvislosti s kontextom rolí posudzujú kapacity zainteresovaných strán a cieľových skupín sociálnej inovácie, ich postoje, motivácia, sebavnímanie a zručnosti.

Nakoľko predmetom záujmu tohto dokumentu je ekosystém sociálnych inovácií a nie jedna konkrétna sociálna inovácia, v nasledujúcom texte sú uvedené štyri príklady sociálnych inovácií realizovaných na Slovensku. Tieto je symbolicky možné považovať za personifikáciu interných kapacít sektora sociálnych inovácií.

Nižšie uvedené inovácie sa pohybujú v rozličných oblastiach pôsobenia a nachádzajú v rozličnej fáze tzv. inovačnej špirály. Ich spoločným menovateľom je snaha o systémovú zmenu a zlepšenie situácie v danej oblasti, čo realizujú prostredníctvom budovania multidisciplinárnych tímov, medzisektorovou spoluprácou a realizáciou aktivít na viacerých úrovniach.

Včasná intervencia – sociálna inovácia, ktorá dosiahla systémovú zmenu

Rodinám, ktorým sa ešte pred pár rokmi narodilo dieťa s vývinovou poruchou alebo zdravotným postihnutím, nebola poskytovaná takmer žiadna odborná pomoc. Pediatri často neboli pripravení na starostlivosť o dieťa so špeciálnymi potrebami, rodičia často nedokázali nájsť inú pomoc a dieťa zostávalo bež špecializovanej pomoci. Výskum aj prax dokazujú, že poskytnutím včasnej a dostupnej odbornej pomoci môžu byť dramatické následky vývinovej poruchy alebo zdravotného postihnutia eliminované, v niektorých prípadoch až zvrátené. Vďaka absencii služieb včasnej intervencie boli mnohé situácie zanedbané, čo sa prejavilo v zlom napredovaní dieťaťa a malo ohromný dopad na celú rodinu, ktorá sa často ocitla osamotená a v izolácii.

V roku 2013 nadácia Socia iniciovala realizáciu programu s názvom „Rozvoj včasnej intervencie na Slovensku“. S pomocou nadácie VELUX a následne s finančnou pomocou charitatívneho výťažku podujatia Ples v Opere vzniklo 6 regionálnych centier včasnej intervencie (Banská Bystrica, Bratislava, Košice, Prešov, Trenčín a Žilina), ktoré okrem priamej pomoci takmer 500 deťom a ich rodinám nastavili odborné kritériá a celkovú metodiku poskytovania tejto služby na Slovensku.

Paralelne bola vyvíjaná snaha ohľadom povinnosti financovania tejto novej sociálnej služby a jej zahrnutia do zákona 448/2015 Z. z. o sociálnych službách, čo sa v roku 2017 podarilo. Napriek formulovanej povinnosti však nie všetky VÚC v súvislosti s podporou služieb včasnej intervencie postupujú rovnako podporne. Príkladom môže byť rozličná miera financovania jednej hodiny včasnej intervencie, ktorá sa pohybuje v rozmedzí 9,50 – 16 EUR. Napriek tomu bolo ku koncu roka 2021 v registri poskytovateľov sociálnych služieb evidovaných už 37¹⁶ poskytovateľov služby včasnej intervencie.

27 z nich sú členmi Asociácie poskytovateľov a podporovateľov služieb včasnej intervencie (APPVI). Táto asociácia sa ako strešná organizácia podieľa na vytvorení kvalitnej a dostupnej siete služieb včasnej intervencie pre rodiny, ktorým sa narodilo dieťa s vývinovou poruchou alebo so zdravotným znevýhodnením a to počas prvých 7 rokov jeho života. APPVI prináša dôkazy a rokuje s kompetentnými v záujme lepšej dostupnosti služby včasnej intervencie a podporuje jej poskytovateľov v záujme poskytovať rodinám čo najkvalitnejšiu sociálnu službu včasnej intervencie.

Poskytovanie služieb včasnej intervencie, ktoré začali byť realizované v roku 2014, je možné hodnotiť ako sociálnu inováciu, ktorá dosiahla úroveň systémovej zmeny. Vďaka nenápadnej iniciatíve,

¹⁶ Zdroj: Register poskytovateľov sociálnych služieb vedený MPSVR SR, údaj platný k 1.3.2022.

prostredníctvom ktorej boli získané dôkazy o potrebnosti a efektívnosti služieb včasnej intervencie aj na Slovensku, sa podarilo dosiahnuť zmenu zákona, zabezpečiť financovanie poskytovaných služieb, vytvoriť sieť organizácií poskytujúcich služby včasnej intervencie a vybudovať organizáciu, ktorá sa zameriava na budovanie odborných kapacít.

Obecné sociálne podniky – sociálna inovácia, ktorá dosiahla systémovú zmenu

Sociálne podniky zriaďované a kontrolované miestnou samosprávou sú dnes na Slovensku už bežnou praxou. Ku koncu roka 2021 z celkového počtu 479¹⁷ sociálnych podnikov registrovaných v zmysle zákona 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch bolo 108 zriadených a kontrolovaných miestnou samosprávou, ide teda o tzv. obecné sociálne podniky. Z pohľadu teórie sociálnej ekonomiky, obecné sociálne podniky je možno považovať za hraničný model sociálneho podnikania. Dôvodom je práve zapojenie miestnej samosprávy, teda orgánu verejnej správy, do sektora sociálnej ekonomiky, čo teória sociálnej ekonomiky vylučuje. Napriek relatívnemu konfliktu s teóriou sociálnej ekonomiky, obecné sociálne podniky sú, vzhľadom na kontext, v ktorom vznikajú, rešpektované i v medzinárodnej diskusii a sú rozpoznané aj v zákone 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch.

Obecné sociálne podniky v dnešnom zmysle slova vznikli, takpovediac, náhodou vďaka realizácii projektu „Centrá lokálneho pracovného poradenstva – nová služba pre marginalizované skupiny“¹⁸ podporeného prostredníctvom iniciatívy Spoločenstva EQUAL, do ktorej sa Slovensko v plnej miere zapojilo po svojom vstupe do EÚ v roku 2004. Niektorí pamätníci projektu tvrdia, že zapojenie obcí vzniklo ako krajné a pôvodne neplánované riešenie, nakoľko realizátorom projektu sa nepodarilo získať dostatok iných partnerov či z neziskového alebo podnikateľského prostredia, ktorí by boli schopní a ochotní vytvárať pracovné miesta pre ľudí z prostredia marginalizovaných rómskych komunít.

Treba pripomenúť, že išlo o obdobie, kedy využívanie aktívnych opatrení trhu práce nebolo tak bežné ako dnes a trh práce mohol čerpať z pomerne dobrej ponuky dostupnej a kvalifikovanej pracovnej sily. Ochota bežných zamestnávateľov zamestnávať ľudí z prostredia MRK bola na nízkej úrovni.

Do projektu sa zapojili viaceré obce z východného Slovenska ktoré rýchlo pochopili, že ľudí nedokážu dlhodobo zamestnávať bez toho, aby obec nevytvorila firmu s reálnym podnikateľským plánom. Samospráva v zmysle zákona podnikáť nemôže, môže však založiť podnikateľský subjekt. Samosprávy mali dostatok skúsenosti s realizáciou najrôznejších podriadených subjektov, z ktorých mnohé vykonávali aj podnikateľskú činnosť, vždy však išlo o tzv. príspevkové alebo rozpočtové organizácie obce. Založenie podnikateľského subjektu v právnej forme s.r.o. bolo pre obce, zvlášť s ohľadom na veľkosť zapojených obcí, krokom novým smerom.

Založením a prevádzkovaním obecného sociálneho podniku uvedené obce priniesli riešenie pre viacero problémov, ktorým čelili. Začali byť aktívne v oblasti tvorby pracovných miest, napriek tomu, že táto úloha nevyplýva zo žiadnej z ich priamych alebo prenesených kompetencií. Tiež priniesli spôsob zodpovedného nakladania s verejnými zdrojmi, kedy viacero z úloh bezprostredne vyplývajúcich z ich priamych kompetencií (napr. správa obecných kompetencií) boli zabezpečované práve obecným sociálnym podnikom.

V období, kedy sociálne podnikanie výrazne utrpelo stratou dôvery, obecné sociálne podniky stále dokázali étos sociálneho podnikania obhajovať. Napriek tomu, že konkrétne obecné sociálne podniky nevyvíjali iniciatívu ohľadom potreby legislatívneho ukotvenia sociálneho podnikania, argumenty

¹⁷ Zdroj: Register sociálnych podnikov vedený Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

¹⁸ Na Slovensku bol projekt realizovaný konzorciom organizácií Nadácia Milana Šimečku, Člověk v tísni, pobočka Slovensko, Asociácia terénnych sociálnych pracovníkov, Kolpingovo dielo na Slovensku a OZ Ľudia a perspektíva.

v prospech prijatia zákonnej úpravy sociálneho podnikania a z neho vyplývajúcich podporných mechanizmov boli vo veľkej miere podmienené skúsenosťou a výsledkami viacerých obecných sociálnych podnikov.

Obecné sociálne podniky, ktoré sú dnes bežnou praxou a v prípade ktorých je možné tvrdiť, že iniciatívu viacerých individuálnych obcí sa podarilo škálovať na územie celého Slovenska, predstavujú inovatívne spojenie verejnej správy a podnikateľských princípov uskutočnené za účelom plnenia sociálnych cieľov.

Svojpomocná výstavba domov – sociálna inovácia vo fáze škálovania

Kvalita bývania ľudí z prostredia marginalizovaných rómskych komunít patrí medzi najpálčivejšie sociálne a spoločenské problémy na Slovensku.

Na situáciu reaguje nezisková organizácia DOM.ov, ktorá vznikla v roku 2016 ako spoločná iniciatíva troch organizácií Človek v tísni, ETP Slovensko a Pre lepší život. Iniciatívu krátko po jej vzniku organizácia ETP Slovensko opustila, pripojila sa však Slovenská sporiteľňa, a.s.. Táto sa postupom času stala hlavnou hybnou silou organizácie DOM.ov, a to nielen v zmysle finančnom, ale najmä personálnom a programovom.

Hlavným cieľom organizácie je zlepšenie života rodín z marginalizovaných sociálne a priestorovo vylúčených komunít, prostredníctvom svojpomocnej výstavby legálnych nízko-nákladových rodinných domov.

V roku 2021 bola organizácia prítomná v 21 obciach Košického, Prešovského a Banskobystrického kraja a aktívne spolupracovala so 174 klientmi v rôznych fázach zapojenia sa do projektu.

Samotnej svojpomocnej výstavbe rodinného domu predchádza intenzívna spolupráca s potenciálnymi stavebníkmi, teda ľuďmi z prostredia marginalizovaných rómskych komunít, v oblasti finančnej gramotnosti. Výstavbe tiež predchádza 12 mesiacov trvajúci sporiaci program, počas ktorého stavebník demonštruje svoj záujem a odhodlanie dom postaviť. Po ukončení povinnej účasti na sporiacom programe stavebník môže požiadať o hypotekárny úver, vďaka ktorému dokáže výstavbu domu financovať.

Súčasťou programu je tiež intenzívna spolupráca so samosprávou. Táto zohráva dôležitú úlohu v súvislosti s prípravou infraštruktúry, územnými plánmi obce, vysporiadaním vlastníckych vzťahov stavebných pozemkov a legalizáciou stavieb.

Po naplnení všetkých právnych podmienok a zabezpečení finančných zdrojov stavebník môže začať so samotnou stavbou, ktorú realizuje svojpomocne, avšak s intenzívnou pomocou tzv. stavebného učiteľa, ktorý stavebníkovi pomáha pri zvládaní jednotlivých činností. Stavebný učiteľ rovnako ako stavebný dozor sú zabezpečovaní organizáciou projekt DOM.ov.

Dôležitou súčasťou celého procesu je dôraz na splácanie hypotekárneho úveru, organizácia DOM.ov preto spolupracuje s ďalšími organizáciami, ktoré stavebníkom pomáhajú sa dostať a udržať na trhu práce.

Nezisková organizácia projekt DOM.ov priniesla nástroj, ktorý je možné realizovať iba vďaka spolupráci verejného sektora, ktorý v tomto prípade reprezentuje samospráva, podnikateľského sektora, ktorý reprezentujú banky poskytujúce hypotéky a neziskového sektora, ktorý zabezpečuje celú logistiku projektu a podpory klientov. Podmienkou úspechu je partnerské a férové zapojenie klientov, teda stavebníkov a potenciálnych stavebníkov. Napriek tomu, že model sa nachádza v začiatkovej fáze

škálovania, podarilo sa mu už získať pozornosť tvorcov politík, ktorí sa model svojpomocnej výstavby snažia zaradiť medzi oprávnené aktivity rôznych podporných nástrojov.

Dôležitým aspektom prístupu, ktorý projekt DOM.ov realizuje, je podpora klientov vo viacerých oblastiach, teda vo finančnej gramotnosti, zamestnanosti, bývaní, ako aj neformálnom vzdelávaní a budovania zručností, čo je možné realizovať len prostredníctvom multidisciplinárnych tímov a spolupráce viacerých aktérov.

Miestne dodávateľské siete potravín v Banskobystrickom samosprávnom kraji – sociálna inovácia vo fáze testovania

Školské jedálne a zariadenia sociálnych služieb zriadené vyššími územnými celkami sú významným nákupcom potravín. Inak to nie je ani v Banskobystrickom samosprávnom kraji. Tento je zriaďovateľom spolu 48 zariadení poskytujúcich stravu (školské jedálne a zariadenia sociálnych služieb). Tieto spoločne každý rok nakúpia viac ako 4 440 ton potravín. Ich nákup je predmetom verejného obstarávania, ktoré najčastejšie rešpektuje jediné kritérium, a tým je najnižšia cena.

Vzhľadom na absenciu iných kritérií výberu sa do kuchýň často dostávajú menej kvalitné potraviny alebo potraviny vyrobené v zahraničí, ktorých nákup predstavuje zbytočné navýšovanie uhlíkovej stopy a do regiónu neprináša žiaden ekonomický profit.

Banskobystrický samosprávny kraj, prostredníctvom svojej rozvojovej agentúry Dobrý kraj, vytvoril model, prostredníctvom ktorého posilňuje nákup miestnych potravín, čo nepochybne znamená aj pozitívny dopad na podporu miestnej ekonomiky.

Model využíva možnosti zákona 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v oblasti nákupu tovarov a služieb registrovaných sociálnych podnikov, v prípade ktorých zákon ponúka realizáciu tzv. vyhradených zákaziek. V praxi táto možnosť znamená, že ponuku môžu predložiť iba dodávatelia, ktorí majú štatút registrovaného sociálneho podniku alebo chránenej dielne, teda dodávatelia, ktorí svojou činnosťou a dôrazom na zamestnávanie ľudí vzdialených od trhu práce prinášajú aj pozitívny sociálny vplyv pre spoločnosť.

Poľnohospodárska činnosť a výroba potravín však nie je medzi registrovanými sociálnymi podnikmi na Slovensku zatiaľ rozšíreným predmetom podnikania. BBSK prostredníctvom svojej rozvojovej agentúry realizoval aktivity zamerané na povzbudenie už existujúcich registrovaných sociálnych podnikov z regiónu v prospech rozšírenia ich predmetu podnikania aj o poľnohospodársku výrobu alebo výrobu potravín. Pracovníci rozvojovej agentúry sa tiež venovali vyhľadávaniu poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov, ktoré napĺňajú princípy a étos sociálneho podnikania a tieto sa snažili inšpirovať, aby o štatút registrovaného sociálneho podniku na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR požiadali.

Energiu bolo rovnako potrebné venovať informovanosti škôl a zariadení sociálnych služieb, ktoré nákup potravín realizujú. Počas prvých jedenástich mesiacov iniciatívy sa podarilo vytvoriť sieť jedenástich možných dodávateľov a 47 potenciálnych odberateľov.

Dodávatelia ponúkajú spektrum základných kategórií potravín a ich produkty sú nakupované prostredníctvom dynamického nákupného systému. Ovocie a zeleninu (nie exotické), zemiaky, hovädzie mäso, bravčové mäso, mlieko a mliečne výrobky a vajčka majú jedálne v pôsobnosti zriaďovateľa BBSK možnosť nakupovať lokálne.

Za pozitívnu externalitu celej iniciatívy možno považovať vytvorenie 19 nových pracovných miest, ktoré vďaka iniciatíve vznikli.

Okrem toho, že iniciatíva inovatívnym spôsobom podporuje miestnu ekonomiku a tvorbu pracovných miest, v rámci iniciatívy boli posilnené aj nové vzťahy medzi verejnými inštitúciami a súkromnými podnikateľmi, čo je možné považovať za jednu zo základných charakteristík sociálnej inovácie.

7. Zistenia a odporúčania

Zistenia o stave ekosystému sociálnych inovácií vo veľkej miere potvrdzujú závery výskumov realizovaných v minulosti¹⁹. Sociálne inovácie sú na Slovensku realizované v prostredí, ktoré je málo podporné, je výrazne formované konzervatívnym výkladom nariadení, dominantnou orientáciou na administratívnu kontrolu realizovanú na úkor obsahu, a ktoré je charakteristické nedostatkom dostupných zdrojov, z čoho plynie nezdravá súťaž a obmedzená ochota spolupracovať.

Napriek prostrediu, ktoré je nesmierne náročné a pre realizáciu akejkoľvek inovácie vytvára veľké množstvo bariér, každodennosť dokazuje prítomnosť inovačného potenciálu, ktorý sa vyznačuje vysokou mierou odhodlanosti. Pre jeho uvoľnenie a ďalšiu stimuláciu je však potrebné budovať kultúru, ktorá bude voči sociálnym inováciám jednoznačne podporná či v zmysle administratívnom, finančnom, personálnom a odbornom alebo normatívnom.

Aj vzhľadom na silný tlak zo strany európskeho spoločenstva a pomerne veľkú finančnú alokáciu prostriedkov EŠIF určenú v prospech realizácie sociálnych inovácií na Slovensku v období nasledujúcich rokov, je možné predpokladať, že záujem o sociálne inovácie bude v nasledujúcich rokoch rásť aj medzi politickou elitou a orgánmi ústrednej štátnej správy. Bolo by preto vhodné očakávaný rastúci záujem využiť v prospech nielen samotných sociálnych inovácií, ale najmä v prospech podpory ekosystému, v rámci ktorého bude navrhovanie a realizácia sociálnych inovácií jednoduchšia.

V nasledujúcom texte sú zosumarizované hlavné odporúčania ohľadom podpory ekosystému, ktoré sú rozdelené do štyroch tém. Ide o tému konceptualizácie sociálnych inovácií, v rámci ktorej sú uvedené odporúčania mieriace na všeobecné vnímanie sociálnych inovácií na Slovensku; tému medzisektorovej a multidisciplinárnej spolupráce, ktorá sa ukazuje ako jedna z podmienok úspešnej sociálnej inovácie. Treťou témou je oblasť finančnej podpory, v ktorej sú zahrnuté aj témy prerozdeľovania a flexibility finančných zdrojov. Štvrtou témou je oblasť nefinančnej podpory, ktorú je možné považovať za minimálne rovnako dôležitú ako finančnú podporu. V tejto téme sú zahrnuté aj odporúčania voči pripravovanému kompetenčnému centru sociálnych inovácií.

Konceptualizácia sociálnych inovácií

Podpora sociálnych inovácií má na Slovensku najmä deklaratórny charakter.

Dôraz na sociálne inovácie sa aj vďaka už spomenutému tlaku medzinárodného spoločenstva dostáva rýchlo do centra pozornosti rôznych strategických dokumentov. Zostáva však najmä na deklaratórnej úrovni. Vnímanie podmienok potrebných na realizáciu sociálnych inovácií je veľmi zjednodušované, často až ignorované. Je potrebné venovať veľkú pozornosť detailnému popisu prekážok, ktorým realizácia sociálnych inovácií čelí a venovať systematickú snahu ich odstraňovaniu. Aktuálne sú sociálne inovácie na Slovensku realizované napriek systému, pričom je potrebné dosiahnuť stav, kedy bude realizácia sociálnych inovácií systémom podporovaná.

Téma sociálnych inovácií ako rešpektovaného nástroja pre prekonávanie rôznych spoločenských výziev v politickom diskurze na Slovensku takmer úplne absentuje.

Prijatie sociálnych inovácií ako jedného z nástrojov na prekonávanie spoločenských výziev vo formulovaných politických záväzkoch, či na národnej alebo regionálnej úrovni, zvyšuje mieru otvorenosti všetkých zúčastnených aktérov voči navrhovaniu a presadzovaniu sociálnych inovácií. Je potrebné posilniť dôraz na význam sociálnych inovácií v politickom diskurze, aby sociálne inovácie boli

¹⁹ S dôrazom na dokument „Rozhýbme Slovensko!“, ktorý bol vydaný v roku 2018 a vznikol vďaka spolupráci organizácii Ashoka, Green Foundation a Svatobor.

vnímané ako dôležitý nástroj prekonávania rôznych spoločenských výziev. Je však potrebné snažiť sa, aby diskusia vychádzala zo získanej praxe a teoretických znalostí. Informácie o výsledkoch realizovaných sociálnych inovácií musia byť preto ľahko dostupné, je potrebné ich systematicky šíriť a rámcovať ich ustálenou terminológiou sociálnych inovácií.

Sociálne inovácie realizované na Slovensku nie sú vnímané ako príspevok k napĺňaniu globálnych záväzkov.

V porovnaní so situáciou v západnej Európe je potrebné skonštatovať, že v diskusii o sociálnych inováciách na Slovensku absolútne absentuje ich prepojenie s cieľmi trvalo udržateľného rozvoja, ako ich definovala OSN. Zatiaľ čo v zahraničí je diskusia často rámcovaná práve snahou prispievať k napĺňaniu globálnych cieľov a miestne iniciatívy realizovať tak, aby boli kompatibilné a podporné aj voči medzinárodným iniciatívam, na Slovensku je diskusia často a významne ovplyvnená situáciou bezprostredného okolia diskutujúceho. Výzvy, na ktoré sa sociálne inovácie na Slovensku zameriavajú, by preto bolo vhodné formulovať v kontexte globálnych výziev alebo medzinárodných záväzkov. Takýto prístup by mohol posilniť internacionalizáciu a sebavedomie sociálnych inovácií realizovaných na Slovensku.

Vnímanie pojmu „sociálna inovácia“ nie je na Slovensku ustálený.

Koncept sociálnych inovácií je v zahraničnej odbornej literatúre detailne rozpracovaný a ponúka viacero definícií a teoretických prístupov. Táto diskusia na Slovensku však chýba. Tiež existuje pomerne intenzívne volanie po presnej definícii sociálnej inovácie. Jednu z definícií ponúka aj európske nariadenie o ESF+, táto je východisková pre využívanie ESF+ v prospech sociálnych inovácií. Prax však naznačuje, že dôležitejšie ako existencia presnej definície je spoločenská zhoda na hlavných charakteristikách sociálnej inovácie, na základe ktorých by sa vnímanie sociálnej inovácie mohlo ustáliť. Preto by bolo vhodné diskusiu o charakteristikách sociálnej inovácie iniciovať a stimulovať.

Realizácia zodpovednej verejnej politiky nemôže byť zamieňaná so sociálnou inováciou.

Viacere oblasti, v ktorých sú sociálne inovácie často uplatňované, sú na Slovensku poznačené výrazným investičným a modernizačným dlhom. Ako príklad je možné uviesť sociálne služby alebo školstvo. V situácii, keď viaceré typy služieb úplne absentujú, je pomerne jednoduché poskytovanie absentujúcich služieb prezentovať ako sociálnu inováciu. Je preto potrebné určiť jasnú líniu medzi sociálnou inováciou a realizáciou zodpovednej verejnej politiky, ktorá reflektuje potreby klientov a snaží sa dobiehať modernizačný a investičný dlh z minulosti.

Úspech sociálnej inovácie je podmienený kontextom, v ktorom je sociálna inovácia realizovaná.

Vnímanie kontextu v celej jeho komplexnosti je pri realizácii sociálnej inovácie kľúčový. Tento fakt je potrebné zohľadňovať pri snahách zameraných na prenos úspešných modelov do nového prostredia. Toto platí špeciálne pri snahách zameraných na prenos dobrej praxe zo zahraničia.

Overené sociálne inovácie sú len zriedka akceptované na systémovej úrovni.

Pre akceptáciu sociálnej inovácie na systémovej úrovni je potrebná angažovaná podpora tvorcov verejných politík. Aj vzhľadom na typ najviac dostupnej finančnej podpory, ktorá je najčastejšie určená pre vývoj a pilotnú fázu (testovanie) sociálnej inovácie, je možné tvrdiť, že prevláda tendencia hľadania nových nápadov namiesto škálovania a rozvoja tých overených. Centrálné orgány štátnej správy by pri realizácii iniciatív zameraných na podporu sociálnych inovácií mali jasne deklarovať svoj záujem o ďalší rozvoj úspešne overených sociálnych inovácií aj v zmysle ich škálovania a akceptácie v programoch realizovaných na národnej úrovni.

Význam a možnosti umelej inteligencie a digitalizácie v diskusii o sociálnych inováciách zostáva často nerozpoznaný.

Vzhľadom na trend digitalizácie a využívania umelej inteligencie je potrebné akceptovať, že množstvo sociálnych inovácií má výrazný technologický charakter. Do diskusie o sociálnych inováciách a úlohách umelej inteligencie a digitalizácie je potrebné zahrnúť aj IT sektor. Tento však často potrebuje sprostredkovateľa problému, na ktorý môže následne IT sektor reagovať. Týmto sprostredkovateľom môžu byť aktéri tak neziskového, ako aj verejného sektora.

Adjektívum „sociálny“ v jeho úzkom vnímaní je v diskusii o sociálnych inováciách limitujúce.

Vnímanie konceptu sociálnej inovácie je v mnohých prípadoch zúžené na oblasť sociálnej pomoci alebo sociálnych služieb, pričom spektrum ďalších oblastí, v súvislosti s ktorými môžu sociálne inovácie zohrávať zásadnú úlohu, je opomínané. Adjektívum „sociálna“ preto treba vnímať v kontexte „spoločenská“ a systematicky upozorňovať na príklady dobrej praxe, ktoré prekračujú úzke vnímanie slova „sociálny“.

Medzisektorová a multidisciplinárna spolupráca

Princíp multidisciplinarity v riešení spoločenských výziev nie je na Slovensku plnohodnotne etablovaný.

Prax dokazuje, že zapojenie multidisciplinárnych tímov zvyšuje pravdepodobnosť úspechu sociálnej inovácie. Je potrebné pestovať kultúru, ktorá multidisciplinaritu v navrhovaných sociálnych inováciách bude podporovať. Aktuálne totiž nie je výnimočné, ak je snaha budovať multidisciplinárny tím obmedzená striktným vymedzením disciplín, ktoré sú nadriadeným orgánom akceptované.

Vytvorenie multidisciplinárnych tímov je potrebné a možné systematicky podporovať.

Ide najmä o formy, ktoré sú často využívané v startupovom prostredí, teda realizácia rôznych hackathonov, tzv. challenge days a podobne. Ide o formát, ktorý spája aktérov z rôznych oblastí za účelom riešenia konkrétneho problému.

Sociálne inovácie v sebe nesú výrazný element experimentu, vytvorenie a zapojenie kohorty behaviorálnych ekonómov má potenciál zvýšiť kvalitu navrhovaných sociálnych inovácií.

Využitie metód behaviorálnej ekonómie ponúka získanie jednoznačných dôkazov o efektívnosti konkrétnej sociálnej inovácie z viacerých pohľadov. Vzhľadom na pomerne malý počet behaviorálnych ekonómov na Slovensku je potrebné sa zamerať na sieťovanie týchto expertov a ich systematické zapájanie.

Úspech sociálnej inovácie nie je výsledkom jedného sektora.

Medzisektorová spolupráca na Slovensku je limitovaná vysokou mierou vzájomných predsudkov a nedôvery. Realizácia sociálnej inovácie vo väčšine prípadov však medzisektorovú spoluprácu vyžaduje a úspech sociálnej inovácie je vo veľkej miere podmienený práve kvalitou medzisektorovej spolupráce a vzájomnou dôverou medzi zástupcami jednotlivých sektorov. Medzisektorová spolupráca však nevzniká spontánne, je potrebné ju pestovať a vytvárať príležitosti pre jej vytváranie.

Tiež je potrebné, aby zástupcovia všetkých zapojených sektorov príležitosti ponúkané vzájomnou spoluprácou rozpoznali a pochopili benefity, ktoré medzisektorová spolupráca a práca v multisektorových a multidisciplinárnych tímoch môže prinášať.

Angažovanosť štátnych inštitúcií, najmä samotných ministerstiev, je pre úspech sociálnych inovácií kľúčová.

Zistenia výskumu naznačujú, že sociálnu inováciu je takmer nemožné zrealizovať len smerom „bottom-up“, teda tlakom zdola voči relevantným orgánom, ale je potrebná aj súčinnosť a podpora „zhora“, vo forme podpornej legislatívy, schopnosti legislatívu zrozumiteľne a jednoznačne interpretovať, ochoty uvoľniť konzervatívny a rigidný výklad jednotlivých nariadení, ktorý často akúkoľvek inováciu brzdí,

a snahy overené inovatívne riešenia adaptovať na systémovú úroveň. Ministerstvá sa musia stať aktívnym inovačným aktérom, ktorý bude aktívne prispievať k profesionalizácii prostredia, v ktorej sú sociálne inovácie realizované.

Akademická obec je v podpore sociálnych inovácií pomerne pasívna.

Táto by mala zohrávať výraznejšiu úlohu v konceptualizácii sociálnych inovácií na Slovensku, mapovaní situácie, spracovaní prípadových štúdií a v analýze podmienok vytvárajúcich podporné prostredie pre realizáciu sociálnych inovácií, ako aj zvyšovaní spoločenského kreditu realizovaných inovácií.

Finančná podpora sociálnych inovácií a spôsoby jej prerozdelenia

Podpora samotných sociálnych inovácií a podpora ekosystému sociálnych inovácií je často zamieňaná.

Podpora sociálnych inovácií a podpora prostredia, v ktorom sú sociálne inovácie navrhované a realizované, sú dve sice prepojené, ale odlišné témy, medzi ktorými je potrebné striktne rozlišovať. Je potrebné vytvárať nástroje, ktoré sa špecializujú na každú z oblastí samostatne, avšak pri zohľadnení druhej oblasti.

Pri nastavovaní finančnej podpory v prospech realizácie sociálnej inovácie sú jednotlivé fázy inovačnej špirály zohľadňované len minimálne.

Realizácia sociálnej inovácie má niekoľko fáz, z ktorých každá potrebuje iný rozsah finančnej podpory a flexibility. Aktuálne je finančná podpora najdostupnejšia pre úvodné fázy, teda vývoj a testovanie. Škálovanie a prenos na systémovú úroveň sú financované len zriedkavo, čo je aj jeden z dôvodov, prečo množstvo sociálnych inovácií zostane zaseknutých vo fáze testovania. Finančnú podporu je potrebné realizovať tak, aby bola vyvážená a dostupná v prospech všetkých fáz vývoja a realizácie sociálnej inovácie.

Financovanie jednotlivých fáz inovácií nie je prepojené.

Okrem toho, že dostupnosť finančných zdrojov v prospech rôznych fáz realizácie sociálnej inovácie je nevyvážená, je aj nedostatočne koordinovaná. Jednotlivé programy na seba nenadväzujú, v realizácii sociálnej inovácie preto dochádza k nežiaducim medzerám, ktoré úspech sociálnej inovácie výrazne ohrozujú.

Viacere aktivity, ktoré sú pre úspech sociálnej inovácie zásadné, sú realizované len v obmedzenom rozsahu, prípadne nie sú realizované vôbec.

Každá z organizácií, ktoré majú skúsenosti s realizáciou úspešnej sociálnej inovácie, hovorí o významných zdrojoch a energii, ktoré boli investované do získania potrebných informácií, dát a poznania. Na tento typ aktivít neexistuje žiadna podpora, len málo organizácií sa výskumu, ktorý predchádza fázu vývoja sociálnej inovácie, môže venovať.

Rovnako zaostáva aj monitorovanie a hodnotenie realizovaných aktivít. Využívanie experimentálnych metód hodnotenia postavených na prítomnosti kontrolnej vzorky je na Slovensku minimálne. Hlavným dôvodom je náročnosť realizácie podobných aktivít, či v zmysle časovom, odbornom alebo finančnom. Bolo by preto vhodné realizáciu uvedených aktivít v súvislosti s realizáciou sociálnych aktivít posilniť.

V prípade aktivít zameraných na výskum, ktorý predchádza vývoju a testovaniu sociálnej inovácie, je možné uvažovať aj nad využitím tzv. jednotkových platieb, ktoré sú jednou z foriem zjednodušených spôsobov vykazovania finančných prostriedkov.

Spôsob hodnotenia a výberu žiadosti o NFP v oblasti sociálnych inovácií je potrebné výrazne prehodnotiť.

Model prerozdelenia európskych prostriedkov, ako je aktuálne na Slovensku nastavený, nedovoľuje personalizovaný prístup a akúkoľvek individualizáciu vo výberových procesoch. V prípade podpory

štandardizovaných programov to je, samozrejme, správny prístup, avšak v prípade inovatívnych iniciatív, ktoré vybočujú z určených rámcov, tento prístup spôsobuje ťažkosti.

V prípade podpory realizovanej s pomocou európskych štrukturálnych fondov prostredníctvom dopytovo-orientovaných výziev, ako ich poznáme dnes, je problémom aj silná orientácia na rýchle čerpanie prostriedkov, teda na kvantitu projektov a vyčerpanie alokovaných finančných zdrojov.

Inšpirácia ohľadom možných modelov výberu môže byť čerpaná z prostredia organizácií špecializovaných na podporu sociálnych inovácií. Tieto obyčajne realizujú detailný predbežný výber projektov postavený na osobnom kontakte s navrhovateľom projektu a jeho tímom. Detailný a individualizovaný proces výberu projektu ponúka garanciu správneho výberu projektov a distribúcie finančných prostriedkov a eliminuje riziko podpory špekulatívnych iniciatív bez reálnej ambície sociálnu inováciu dosiahnuť. Proces výberu projektov, ako ho poznáme, na Slovensku takého možnosti nezahŕňa a výber je podmienený predložením správne vyplnenej žiadosti o príspevok. Nie je preto výnimočné, že vzhľadom na kritériá výberu, finančnú podporu získavajú návrhy tých, ktorí sú zruční v príprave projektových žiadostí, na úkor tých, ktorí majú reálnu kapacitu a odhodlanie sociálnu inováciu realizovať.

Spôsob výberu projektu je potrebné podmieniť aj vo fáze sociálnej inovácie, ktorá je predmetom podpory.

Jednotlivé fázy sociálnej inovácie sú rôzne finančne náročné. Fáza testovania a škálovania vyžaduje iný typ a rozsah podpory ako fáza adaptácie na systémovú úroveň alebo fáza vývoja a navrhovania, prípadne výskumu, ktorý by mal fázu vývoja a navrhovania v ideálnom prípade predchádzať. Stále platí, že výber by mal byť individualizovaný a postavený na osobnom kontakte. Cieľom by nemala byť kvantita, ale kvalita podporených projektov. Dôraz na kvantitu môže byť výraznejší v súvislosti s podporou sociálnych inovácií vo fáze vývoja a navrhovania. Pre túto fázu je dôležitý i dostatočný počet identifikovaných riešení, nakoľko len malá časť identifikovaných riešení má potenciál a kapacitu sa posunúť do vyššej fázy v realizácii sociálnych inovácií. Aby však bolo možné presne určiť, ktoré z riešení majú potenciál byť testované a prípadne škálované, je potrebné aby prešli fázou navrhovania a vývoja.

Do procesu prerozdeľovania finančných zdrojov EŠIF určených v prospech sociálnych inovácií je potrebné zapojiť neverejných sprostredkovateľov.

Okrem toho, že neverejní sprostredkovatelia často vedú vytvárať a realizovať flexibilnejšie štruktúry a na výzvy prichádzajúce z terénu reagovať responzívnejšie (pozri skúsenosť s realizáciou EHP Fondu na podporu MVO), sú aj nositeľmi expertízy v rôznych oblastiach uplatnenia sociálnych inovácií, a prostredie konkrétnej oblasti detailne poznajú. Zapojenie neverejných sprostredkovateľov do prerozdeľovania zdrojov určených v prospech sociálnych inovácií ponúka príležitosť na zvýšenie kvality a úspešnosti jednotlivých podporených sociálnych inovácií.

Systém finančnej podpory, ako ho poznáme dnes, poskytuje len limitovaný priestor na prehodnotenie pôvodne navrhovaných plánov/návrhov, prípadne na zlyhanie celého plánu.

Podstatou sociálnej inovácie je hľadanie najvhodnejších možných riešení. Toto je možné len v prípade, ak je realizácia sociálnej inovácie podrobovaná detailnej reflexii. Jej zohľadnenie však môže vyžadovať potrebu prehodnotiť pôvodne navrhované plány. Sociálna inovácia teda môže byť úspešne realizovaná len v prostredí, ktoré potrebné modifikácie umožňuje a umožňuje ich bez zbytočných komplikácií.

Vzhľadom na vysokú kontextovú podmienenosť sociálnych inovácií je tiež potrebné počítať s alternatívou, že realizácia celého plánu zlyhá. Takého prípady by nemali byť nevyhnutne hodnotené ako zlyhanie realizátora sociálnej inovácie, ale ako zlyhanie navrhovaného riešenia, pričom dôvody zlyhania by mali byť detailne zdokumentované.

Vývoj a testovanie sociálnych inovácií môže byť realizované aj prostredníctvom priamej podpory sociálnych inovátorov.

Dobrým príkladom tohto prístupu je model realizovaný organizáciou Ashoka. Táto sa sústreďuje na podporu lídrov, ktorí svojou činnosťou a aktivitami pozitívne ovplyvňujú riešenie rôznych spoločenských výziev. Realizácia tohto typu programov na Slovensku však naráža na otázky finančnej udržateľnosti, preto je viditeľnosť podobných programov na Slovensku pomerne marginálna.

Podporou lídrov sociálnych inovácií dochádza aj k podpore celého ekosystému sociálnych inovácií, nakoľko samotní sociálni inovátori plnia aj úlohu ambasádorov sociálnych inovácií. Bolo by preto vhodné tento typ podpory posilniť.

Využitie experimentálnych metód hodnotenia investovaných zdrojov postavených na zapojení kontrolnej skupiny je na nízkej úrovni.

Dôvodom nie je iba nízka miera domácej expertízy tento typ hodnotenia realizovať, ale najmä nedostatok finančných zdrojov potrebných pre tento typ hodnotení, náklady spojené s realizáciou takého typu hodnotenia (ktoré musia zahrnúť aj náklady spojené so zapojením kontrolnej skupiny) obyčajne nepatria medzi oprávnené výdavky projektov. Toto obmedzenie by bolo vhodné prehodnotiť.

Dopad a viditeľnosť sociálnych inovácií na Slovensku triešti aj absencia jasne stanovených cieľov, ktoré by sociálne inovácie mali v stanovenom horizonte dosiahnuť.

Paradigma verejného diskurzu o podpore sociálnych inovácií štylizuje sociálne inovácie do pozície ultimátneho cieľa, kedy hlavným výstupom podpory je počet sociálnych inovácií. Na určenie cieľovej hodnoty vyjadrenej v súvislosti s riešením definovanej spoločenskej výzvy sa často zabúda.

Formulácia konkrétnych cieľov, ktoré majú byť prostredníctvom projektov podporených v konkrétnej výzve naplnené v určenom časovom horizonte, by mohla vytvoriť synergický efekt. Kumulácia orientácie na jeden konkrétny spoločenský problém s jasne určeným cieľom by mohla k riešeniu výzvy významne prispieť.

Nefinančná podpora sociálnych inovácií

Plánované kompetenčné centrum sociálnych inovácií môže plniť úlohu kľúčového poskytovateľa nefinančnej podpory sociálnych inovácií.

Podľa výpovedí mnohých nefinančná podpora vo forme sieťovania sociálnych inovátorov, prezentácie dobrej praxe, budovania kapacít sociálnych inovátorov, vzdelávania a šírenia informácií v téme sociálnych inovácií, stimulácie odbornej diskusie o sociálnych inováciách a ďalších aktivít je v mnohých ohľadoch rovnako dôležitá ako finančná podpora. Tento druh podpory na Slovensku takmer úplne absentuje. Medzeru by mohlo zaplniť práve plánované kompetenčné centrum sociálnych inovácií.

Aby sa kompetenčné centrum sociálnych inovácií stalo rešpektovaným aktérom, je potrebné, aby bolo realizované v medzisektorovom partnerstve.

Sociálna inovácia nie je doménou jedného sektora, pre úspešnú realizáciu sociálnych inovácií je potrebná kvalitná medzisektorová spolupráca. Táto môže byť kultivovaná aj samotným kompetenčným centrom, ktorého realizácia by mala byť uskutočnená v širokom partnerstve všetkých relevantných aktérov. Argumentom pre realizáciu kompetenčného centra v medzisektorovej spolupráci sú aj verbalizované obavy zástupcov neziskového a podnikateľského sektora ohľadom kapacít štátnej správy realizovať tento typ podpory v rozsahu a kvalite, ktorá je zo strany sociálnych inovátorov očakávaná.

Výraznou prekážkou pre realizáciu sociálnych inovácií sú akési „zvykové pravidlá“, ktoré nemajú oporu v legislatíve.

Podľa viacerých respondentov práve uplatňovanie týchto „zvykových pravidiel“ možnosť realizácie sociálnych inovácií významne ovplyvňuje. Nakoľko nie sú výnimočné situácie, kedy sa sociálna inovácia musí týmto zvykovým pravidlám prispôbovať, namiesto toho, aby sa zvyky prispôbovali novým prístupom, je potrebné tieto „zvykové pravidlá“ podrobiť kritickej reflexii.

Vážnym problémom pri realizácii sociálnych inovácií je nedostatok vhodného ľudského kapitálu.

Absencia ľudských zdrojov potrebných na realizáciu sociálnych inovácií bola v on-line prieskume označená ako druhá najvážnejšia prekážka pri realizácii sociálnych inovácií. Je potrebné investovať významné zdroje do budovania kapacít potenciálnych sociálnych inovátorov, tému je potrebné zahrnúť aj do kurikula stredných alebo vysokých škôl.

Informovanosť o sociálnych inováciách je značne nevyvážená.

Zistenia potvrdili prítomnosť veľkého množstva povšimnutiahodných a cenných iniciatív s obrovským inovačným potenciálom. Veľké množstvo z nich však zostáva v širšom prostredí neviditeľným. Prostredie sa tiež často stáva neprehľadným, nakoľko pojem „sociálna inovácia“ je často devalvovaný aj iniciatívami, ktorých realizátori pochopili marketingový potenciál pojmu a používajú ho v súvislosti s bežnými a pomerne banálnymi aktivitami.

Medzi dôvody možno zahrnúť slabú mieru konceptualizácie sociálnych inovácií na Slovensku, ako aj absenciu platformy, prostredníctvom ktorej by boli sociálne inovácie systematicky prezentované, prípadne vyhľadávané.

Vzdelávanie alebo podpora vo forme mentoringových alebo inkubačných programov takmer neexistuje, ich realizácia má skôr sporadický charakter.

Mentoringové a inkubačné programy mnohé štúdie považujú za jeden zo základných nástrojov rozvoja sociálnych inovácií. Napriek tomu, že žiaden z aktuálne existujúcich mentoringových a inkubačných programov zameraných na podporu podnikateľských zručností na Slovensku nevyklučuje účasť sociálneho inovátora alebo sociálneho podnikateľa, mentoringové a inkubačné programy špecificky zamerané na podporu sociálnych inovácií sú realizované len ojedinele, pričom väčšina z nich cieľi na mladých ľudí. Zameranie na mladých ľudí je ich pridanou hodnotou, avšak programy, ktoré by oslovovali aj iné skupiny sociálnych inovátorov, takmer neexistujú. Túto medzeru je možné zaplniť aj podporou už existujúcich programov, ktoré môžu rozšíriť svoju cieľovú skupinu alebo svoje zameranie. Tiež môžu byť oživené mentoringové a inkubačné programy špecificky vytvorené pre potreby sociálne orientovaných programov, avšak kvôli nedostatku finančných zdrojov bola ich realizácia prerušená.

Výmena skúsenosti a dobrej praxe, tzv. peer-to-peer učenie alebo systematické sieťovanie takmer neexistuje.

Mnohé úspešné sociálne inovácie vznikli ako výsledok stretnutí a rozhovorov ľudí, ktorí si boli vzájomnou inšpiráciou. Existenciu platformy, ktorá by umožňovala systematické sieťovanie a prepájanie jednotlivcov z najrôznejších oblastí a sektorov za účelom posilňovania ich potenciálu, vzájomnej inšpirácie a vytvárania synergií v ich individuálnych snahách, je možné považovať za nesmierne dôležitú. Ľudia aktívni v prostredí sociálnych inovácií určite cítia potrebu stretávať sa a zdieľať svoje skúsenosti.

Dobрым nástrojom pre zdieľanie skúseností môže byť aj detailné popísanie prípadových štúdií o realizovaných sociálnych inováciách. Detailná analýza jednotlivých príkladov by mohla pomôcť pochopiť prekážky na ceste za sociálnou inováciou a tieto vedieť lepšie a skôr identifikovať a eliminovať.

Referencie

- Ashoka, Green Foundation a Svatobor (2018): Rozhýbme Slovensko! Sonda do ekosystému sociálnych inovácií na Slovensku, Bratislava, dostupné na <https://greenfoundation.eu/wp-content/uploads/2018/01/Sonda-do-ekosystemu-socialnych-inovacii-na-Slovensku.pdf>
- ASI (2020): Introduction to social innovation, dostupné na <http://www.socialinnovationacademy.eu/welcome-social-innovation-academy/>
- EK (2017): Biela kniha o budúcnosti Európy, dostupné na https://ec.europa.eu/info/future-europe/white-paper-future-europe/white-paper-future-europe-five-scenarios_sk
- Európska komisia (2020): Social enterprises and their ecosystems in Europe, Publications Office of the European Union, Luxembourg, dostupné na <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>
- Johar, I. (2017). 10 Provocations for the Next 10 years of Social Innovation, dostupné na <https://provocations.darkmatterlabs.org/massive-change-10-provocations-for-the-next-10-years-of-social-innovation-df4756ed8629>
- Kaletka, C., Markmann, M., & Pelka, B. (2017). Peeling the Onion. An Exploration of the Layers of Social Innovation Ecosystems. Modelling a context sensitive perspective on driving and hindering factors for social innovation. *European Public & Social Innovation Review*, 1(2), dostupné na <https://pub.sinnergiak.org/esir/article/view/42>
- Lane, D. A. (2015). Building a Community of Action: Some reflections on CAPS. <https://doi.org/10.2759/59534>
- McGowan, K. a Westley, F. (2015) At the Root of Change: The History of Social Innovation, in *New Frontiers in Social Innovation Research* editované Nicholls, A., Simon, J. a Gabriel, M., Palgrave Macmillan, London, DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137506801>
- MacCallum, D., Moulaert, F., Hillier, J. and Vicari Haddock, S. (2009) *Social Innovation and Territorial Development*. Aldershot: Ashgate.
- MacKay, B., and Tambeau, P. (2013) 'A Structuration Approach to Scenario Praxis', *Technological Forecasting and Social Change*, 80 (4): 673–86.
- Moulaert, F. (2009). Social Innovation: Institutionally Embedded, Territorially (Re)Produced. In *Social Innovation and Territorial Development* (pp. 11–23).
- Mulgan, G. (2006). The Process of Social Innovation. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 1(2), 145–162. <https://doi.org/10.1162/itgg.2006.1.2.145>
- Phillips, J. A., Deiglmeier, K., & Miller, D. T. (2008). Rediscovering social innovation. *Stanford Social Innovation Review*, Fall, 34–43. <https://doi.org/10.1111/j.1369-7625.2010.00656.x>
- Pontis (2020): Prezentácia výsledkov prieskumu verejnej mienky pre Nadáciu PONTIS na tému sociálne inovácie a sociálne podniky, Bratislava
- Provenzano, Vi.; Arnone, M.; Seminara, M.R. (2018), 'The Links Between Smart Specialisation Strategy, the Quintuple Helix Model and Living Labs', *Smart and Sustainable Planning for Cities and Regions*, Springer International Publishing, pp. 563–571, doi:10.1007/978-3-319-75774-2_38, ISBN 9783319757735
- SAPIE (2017). Scale-up study for Slovakia – The fast growing firms of the Internet age, Bratislava, dostupné na <https://static1.squarespace.com/static/5e38081524fc0a1ce06915fc/t/5eb5dbb176d5d265c5203b93/1588976572385/The+Titans+of+Tomorrow+-+Scaleup+report+Slovakia+2017.pdf>

- Terstriep, J.; Klevenrbeck, M.; Deserti, A. a Rizzo, F. (2015): Comparative Report on Social Innovation across Europe, D3.2. delivery of the project SIMPACT, dostupné na http://www.simpact-project.eu/publications/reports/SIMPACT_D32.pdf
- Westley, F., & Antadze, N. (2010). Making a difference: Strategies for scaling social innovation for greater impact. *Innovation Journal*, 15(2), 1–19.